

Vícejazyčná výchova dítěte

Monika Hošková

Bakalářská práce
2019

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Monika Hošková**
Osobní číslo: **H160041**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Vícejazyčná výchova dítěte**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek vztahujících se k výchově dětí ve vícejazyčném výchovném prostředí.

Příprava metodiky empirické části a zpracování projektu výzkumu.

Realizace kvalitativního výzkumu formou případové studie.

Zpracování a vyhodnocení získaných informací, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu a jejich shrnutí.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HARDING-ESCH, Edith; RILEY, Philip. Bilingvní rodina. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-358-1.

MORGENSTERNOVÁ, Monika, ŠULOVÁ, Lenka. & SCHOLL, Lucie. Bilingvismus a interkulturní komunikace. Wolters Kluwer, 2011. ISBN 978-80-7357-678-3.

PETRUČIOVÁ, Jelena. Multikulturalismus, kultura, identita. Ostrava: Ostravská univerzita, 2005. ISBN 80-7368-083-1.

PRŮCHA, Jan. Multikulturní výchova: teorie praxe výzkum. Praha: ISV nakladatelství, 2001. ISBN 80-8586-672-2.

PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška; MAREŠ, Jiří. Pedagogický slovník. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.

ŠTEFÁNIK, Jozef. Jeden člověk, dva jazyky. Dvojjazyčnost u dětí predsudky a skutečnost. Bratislava: AEP, 2000. ISBN 80-8888-041-6.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Lenka Venterová**
Ústav pedagogických věd
Datum zadání bakalářské práce: **10. ledna 2019**
Termín odevzdání bakalářské práce: **26. dubna 2019**

Ve Zlíně dne 10. ledna 2019

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 25.4.2019

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevyjádřeně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlášení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá výchovou dětí v multilingvním prostředí. Zabývá se především metodami a strategií bilingvní edukace, procesem osvojování si řeči a také výhodami a nevýhodami tohoto jevu. Empirická část se pak konkrétně věnuje případové studii, jejichž východiska potvrzují teorii zpracovanou autorkou v první části bakalářské práce.

Klíčová slova: Bilingvismus, multilingvismus, komunikace, výchova, multikulturalita, rodina, socializace, tradice

ABSTRACT

The bachelor thesis deals with raising children in a multilingual environment. It deals mainly with methods and strategies of bilingual education, the process of acquiring speech and also with the advantages and non-advantages of this phenomenon. The empirical part then deals with the case study, whose starting points confirm the theory elaborated by the author in the first part of the thesis.

Keywords: Bilingualism, multilingualism, communication, education, multiculturalism, family, socialization, society, traditions

Na tomto místě bych chtěla především poděkovat vedoucí své bakalářské práce paní Mgr. Lence Venterové za odborné vedení mé bakalářské práce, za ochotu, vstřícnost a trpělivost, cenné připomínky a rady.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	11
1.1 VÝVOJ ŘEČI.....	15
1.2 VÝVOJ ŘEČI BILINGVNÍCH A MULTILINGVNÍCH DĚTÍ.....	16
1.2.1 Multikulturalismus a multikulturní výchova.....	19
2 PROSTŘEDÍ A VÝCHOVA	22
2.1 RODINA A JEJÍ FUNKCE	22
2.2 BILINGVNÍ RODINA	25
2.2.1 Strategie dvojjazyčné výchovy v rodině	26
3 PŘÍNOS MULTILINGVNÍ VÝCHOVY	29
3.1 MÝTY A PŘEDSUDEKY MULTILINGVNÍ VÝCHOVY	30
II PRAKTICKÁ ČÁST	32
4 PŘÍPADOVÁ STUDIE	33
4.1 DÍLČÍ SOUČÁSTI VÝZKUMU.....	33
4.2 ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT.....	36
5 VÝSLEDKY ŠETŘENÍ V BILINGVNÍCH RODINÁCH	38
6 SHRnutí VÝZKUMU	52
ZÁVĚR	54
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	55
SEZNAM ZKRATEK	59
SEZNAM OBRÁZKŮ	60
SEZNAM TABULEK	61
SEZNAM PŘÍLOH	62

ÚVOD

Bilingvismus, nám, jako českému národu není pojem neznámý, cizí. Jeho různé podoby mají u nás jakousi historickou tradici. V minulosti vedle sebe u nás existovaly různé jazyky. Například němčina. Ta vedle češtiny u nás existovala nejdéle. I když si český jazyk hledal svoji dominanci například cestou národního obrození, i přesto se z němčiny v českém jazyce spousta slov, nebo jejich podob dochovala. Jakousi formu bilingvismu u nás, můžeme považovat i dobu soustátí Česka a Slovenska, a dále pak po válce byla prosazována ruština. V dnešní době se zejména s angličtinou setkáváme prakticky každý den, a z tohoto jazyka jsme spoustu výrazů přejali do jazyka českého, počestili je, a tím se stali součástí jazyka českého. Tento jev bych označila spíše za negativní. Je to ale pravděpodobně jev, kterému se nedá vyhnout, neboť žijeme v době, kdy míšení kultur, jazyků a tradic je dennodenním jevem. To, v čem byli omezováni naši rodiče a prarodiče, to se mojí generace naštěstí již netýká. Po otevření hranic, a demokratizování naší společnosti, dostala jako první moje generace možnost vycestovat do zahraničí, poznávat nové. Učit se jazyk, který si sama zvolím, a moci jej pak prakticky použít, to byla velká výhoda, kterou velká část mých vrstevníků využila. I já jsem vycestovala, a zůstala nějakou dobu žít ve Velké Británii. Je to jedna ze zemí, kterou považuji za nejvíce kosmopolitní a multikulturní. Ze dvou plánovaných let, jsem zůstala deset, a založila rodinu s partnerem, kterého jsem potkala právě v UK. A to mne přivádí k vysvětlení volby tématu své bakalářské práce. Můj partner byl polák, a žili jsme ve Velké Británii. Zde jsme potkali více rodin, které na tom byly podobně jako my, i když třeba s obměnou národností. Vícejazyčnost mne tedy začala zajímat již před návratem do ČR v roce 2014. Sami jsme vychovávali děti v multilingvním prostředí. Můj syn nyní hovoří třemi jazyky – česky, anglicky a polsky. Záměrně jsem vyjmenovala tyto jazyky v pořadí úrovně a frekvence užívání.

Se životem v zahraničí se dříve či později objeví otázky a situace, které jsme museli řešit s příchodem dětí. Výchova probíhá v jiném prostředí, než v jakém jsme vyrůstali my. Obklopoval nás jazyk, který nebyl náš mateřský, ale které naše dítě nakonec preferovalo. Obklopovaly nás tradice a způsob života země ve které jsme žili, ale ve které jsme nevyrostali, a zároveň jsme měli potřebu udržovat tradice nám vlastní, a se kterými jsme chtěli naše dítě seznámit, obohatit ho. Těmto tématům se věnuji ve své bakalářské práci.

Teoretická část mé bakalářské práce je rozdělena do 3 kapitol. Úvodní část je věnována spíše obecným pojmům a jejím vymezením, které jsou postupně podrobněji rozpracovávány a věnuje se lingvistice, druhá část je spojena s výchovou a pedagogikou. Stěžejními pojmy se stal bilingvismus a výchova, které se objevují prakticky v každé kapitole i podkapitole. Rodina a socializace pak patří také k významným opěrným bodům této práce.

Empirická, neboli teoretická část je rozčleněna do 3 kapitol, v nichž jsou popsány cíle a výzkumné otázky, jež jsem pro výzkum určila, metodologie výzkumného šetření a charakterizován výzkumný vzorek, a pak samotná případová studie.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Základem mé bakalářské práce jsou pojmy **výchova** a **komunikace**. V obecném pojetí je výchova chápána jako specificky lidská činnost zaměřená na péči o tělesný a duševní vývoj člověka, včetně osvojení nezbytných vědomostí, dovedností, koncipování názorů na svět a dodržování v dané době platných, společensky žádoucích mravních norem. (Janiš, et al., 2008)

Podmínky výchovy

Ve své práci se snažím odhalit, jaké jsou podmínky vícejazyčné výchovy v rodinách, jaké jsou faktory, které na ni mají vliv. Sociální podmíněnost výchovného procesu souvisí s prostředím. Prostředím rozumíme prostor hmotné i duchovní povahy (materiální a sociální systém), který je zdrojem podnětů působících na jedince a ovlivňujících jeho vývoj. Patří sem (Janiš et al., 2008) :

- Ekonomická, politická a kulturní úroveň společnosti
- Charakter skupiny v jejímž prostředí se výchova realizuje
- Poruchy v daném prostředí a jejich vliv na výchovu
- Charakter konkrétního mikroprostředí a jeho skladba (rodina, sociální zaměření rodiny)
- Společensko-kulturní klima

Komunikace v lidském životě probíhá na různých úrovních. Jako matka dvou dětí, si teď velmi intenzivně uvědomuji způsob jejich komunikace s námi rodiči. I náš měsíční syn s námi komunikuje a dává najevo své pocity. Již ve velmi raném věku můžeme sledovat signály, které nám dítě vysílá. Komunikace je naše spojení s okolním světem, společností, blízkými.

Kromě komunikace přímé, tedy verbální, ji ovlivňuje mnoho dalších faktorů, např. prvky komunikace neverbální. Součástí verbální komunikace je řeč a jazyk.

„**Řeč** je specifickou lidskou schopností, která umožňuje rozhovor a vytváří společenství. Kdy se jedná o vědomé užívání jazyka jako složitého systému znaků a symbolů, sloužící člověku ke sdělování myšlenek, přání a pocitů“ (Klenková, 2006).

Jazyk

- znakový systém, pomocí kterého se popisují věci, akce, myšlenky a stavy
- nástroj, který lidé používají pro vyjádření svých představ reality a pro jejich následné sdělení jiným lidem
- systém významů sdílený lidmi
- soubor gramaticky správných vyjádření (tj. slova, věty apod.)
- v širším významu i další kódovací nebo dorozumívací systémy, například jazyk neslyšících (znakový jazyk), programovací jazyk, zvukové projevy zvířat apod.

Zdroj: <http://cestina09.blog.cz/1003/jazyk-a-rec-jazykoveda-a-jeji-discipliny>

„**Komunikace** znamená obecně lidskou schopnost užívat výrazové prostředky k vytváření, udržování a pěstování mezilidských vztahů. Komunikace významně ovlivňuje rozvoj osobnosti, je důležitá v mezilidských vztazích, je prostředkem vzájemných vztahů. V nejširším slova smyslu lze komunikaci chápat jako symbolický výraz interakce, tj. vzájemné a oboustranné ovlivňování mezi dvěma nebo více systémy. Znamená současně i přenos informací, které jsou prostředkem ovlivňování subjektů na komunikaci se podílejících“ (Klenková, 2006).

Bilingvismus

Bilingvismus (dvojjazyčnost) má v literatuře několik významů. Sami si můžeme odvodit, že bilingvní je velká většina populace na celém světě, neboť prakticky každý na různé úrovni ovládá nějaký jiný jazyk, než je jeho mateřský.

Pro tuto teorii definoval Macnamara bilingvismus takto: „Bilingvní jedinec je ten, který disponuje alespoň minimální kompetencí v jiném, než mateřském jazyce v nejméně jedné ze základních jazykových dovedností (porozumění, mluvení, čtení, psaní)“ (Morgensternová, et al., 2011).

Naproti tomu Bloomfieldova definice nám vykresluje bilingvismus v takovém kontextu jak si ho pravděpodobně představuje většina, a která, podle mne lépe vystihuje dvojjazyčnost : „Bilingvismus je schopnost ovládat dva jazyky na úrovni rodilého mluvčího“.

Další z výstižných definic zformuloval italský psycholingvista Titone:

„Bilingvismus je stupeň komunikační kompetence, jež je dostačující k efektivní komunikaci ve více než jednom jazyce. Efektivnost znamená schopnost správně rozumět významu sdělení a schopnost produkovat smysluplná sdělení ve více než jednom jazyce“ (Průcha, 2011).

V rámci bilingvismu musíme oddělovat a přesně definovat pojmy mateřský jazyk, druhý jazyk a cizí jazyk.

Typy Bilingvismu

V podstatě se prolínají dvě oblasti významné pro rozvoj bilingvismu dítěte. Je to rodina a škola. Tyto typy bilingvismu lze adaptovat na dětské subjekty (Průcha, 2011).

Simultánní bilingvismus – shoduje se s vymezeným spontánním bilingvismem, kdy dítě žije v dvojjazyčném rodinném prostředí.

Sukcesivní bilingvismus – vzniká v situacích, kdy si dítě osvojí v raném dětství nejprve jeden jazyk, ale ve věku 3-6 let (např. v MŠ či ZŠ) se setkává s druhým jazykem, který si spontánně osvojí (např. děti migrantů).

Podřízený bilingvismus – vzniká u dětí, které se po zahájení povinné školní docházky, záměrně učí jazyk, v němž je vedeno školní vzdělávání (příklad menšin).

Další dělení bilingvismu zmiňuje ve své literatuře Štefánik (2005):

Horizontální bilingvismus: druh bilingvismu, pro který je typické ovládnutí dvou jazyků, které mají podobný nebo stejný status.

Hypotéza kritického období: hypotéza, podle které existuje v individuálním biologickém vývinu jednotlivce období zvláštní citlivosti na schopnost osvojit si (druhý) jazyk.

Incipientní bilingvismus: rané stádium bilingvismu, kdy jedinec ještě neovládá jeden z jazyků, ale proces osvojení už začal.

Intenční bilingvismus: bilingvismus u dětí, kdy jeden z rodičů mluví s dítětem jazykem, který není jeho mateřským.

Integrativní bilingvismus: druh bilingvismu, jehož smyslem je lepší integrace hovořícího do (nové) společnosti nebo společenské skupiny.

Koordinativní bilingvismus: vyrovnaný, jedinec ovládá oba jazyky na úrovni mateřštiny.

Přirozený bilingvismus: primární bilingvismus, neřízený, druh bilingvismu, který člověk získal přirozeným způsobem v bilingválním prostředí.

Sukcesivní bilingvismus: druh bilingvismu, při kterém si jednatel začal osvojovat druhý jazyk až po osvojení si prvního.

Dalšímu dělení bilingvismu se věnuje také autorka Doskočilová:

Bilingvismus kolektivní: situace, kdy všichni členové (většina členů) společnosti jsou bilingvní. Vyskytuje se v zemích, které mají více oficiálních jazyků.

Bilingvismus individuální: bilingvní jsou pouze jednotlivci.

Bilingvismus simultánní: jedinec se oba jazyky učí současně (ve stejnou dobu).

Bilingvismus sekvenční: jedinec se učí druhý jazyk až ve chvíli, kdy první jazyk už ovládá.

Bilingvismus přirozený: mluvčí se učí oba jazyky v přirozené komunikaci, bez formálního vyučování.

Bilingvismus umělý (školní): výsledek formálního vyučování ve škole.

ZDROJ: <http://ruce.cz/clanky/46-co-je-to-bilingvismus>

Mateřský jazyk

Pedagogický slovník ((Průcha et al., 2013) nám jej definuje jako „jazyk příslušníků určitého etnického společenství, který si osvojují hlavně děti prostřednictvím verbální komunikace s rodiči, vrstevníky. Je prostředkem akulturace, socializace lidí“.

Druhý jazyk

Jazyk, který je užíván na témže teritoriu vedle jiného jazyka.

Cizí jazyk

Jazyk odlišný od mateřského jazyka příslušníků určitého jazykového společenství.

Multilingvismus

Pro vícejazyčnost je ekvivalentem termín multilingvismus.

Monolingvismus

Jedinec ovládá pouze svůj mateřský jazyk.

1.1 Vývoj řeči

Dítě s matkou komunikuje již v prenatálním věku. Z mnoha nových výzkumů je známo, že prožívání a psychický vývoj začínají v okamžiku početí. Susanne Troche (in Evala-Busova, 2006-18) pozoruje, že my lidé jsme už před svým narozením sociální bytosti. Nenarozené dítě nejen že na kontakt reaguje, ono ho samo vyhledává, chce komunikovat. Především mezi matkou a dítětem probíhá intenzivní dialog. Po narození začíná forma verbální komunikace zejména mezi matkou a dítětem. Ano, dítě reaguje na zvuky jiné, ale těm matčiným věnuje největší pozornost. Znovu se objevuje domněnka, že je to právě z toho důvodu, že hlas matky je mu známý již v prenatálním období.

„V rámci rodinného prostředí má největší vliv na řečový vývoj dětí komunikace s matkou“ (Průcha, 2013).

Šulová tvrdí, že “při osvojování řeči dochází v relativně velmi krátkém období k paralelnímu zvládnutí různých aktivit, tvořících komplex řečových dovedností. Dítě se musí naučit slyšené rozčlenit, dekodovat, porozumět, imitovat, vhodně užít, prosadit se v komunikaci, upoutat na sebe pozornost“ (Morgensternová, et al., 2011).

Mezi primární komunikační projevy v raném věku patří mimické projevy, úsměv, pláč broukání – tj také předřečová aktivita, procvičování hlasového aparátu (Průcha, 2013).

Dítě je v počátku svého vývoje vybaveno citlivostí na zvuky charakteristické pro různé jazyky světa. V prvních osmi měsících života probíhá vtisknutí zvuků mateřského jazyka, a ostatní zvuky ztrácí pro dítě význam, a tím tedy mizí i schopnost je rozlišovat. (Morgensternová, et al., 2011)

Pro mou bakalářskou práci je významný hlavně věk, kdy děti jsou schopné komunikovat a sdělovat verbálně, a kdy mají vyvinutou již poměrně bohatou slovní zásobu. Ve věku dvou let disponují děti slovní zásobou okolo 200-300 slov, ve věku pěti let je u většiny dětí dokončeno základní osvojení příslušného jazyka a znají asi 2500 -3000 slov.

Vývoj řeči:

Věk 3,5	Specifika českého jazyka
Dítě mluví v krátkých větách, začíná si osvojovat gramatickou stavbu, ptá se "proč", rozšiřuje dále slovní zásobu. Začíná se tvořit verbální (slovní) paměť.	Zvládá N D T L (i artikulačně) Bě Pě Mě Vě
Věk 4,5	
Dítě mluví v krátkých větách, začíná si osvojovat gramatickou stavbu, ptá se "proč", rozšiřuje dále slovní zásobu. Začíná se tvořit verbální (slovní) paměť.	Zvládá Ň Ď ť Vyvíjí se Č Š Ž
Věk 6,5	
Dítě chápe i složitější děje, má již velkou slovní zásobu, gramaticky zvládá i jednoduchá souvětí.	Zvládá C S Z R Ř kombinace ČŠŽ a CSZ

Zdroj: www.klinickalogopedie.cz

Jak osvojování jazyka probíhá, se v jedné kapitole věnuje autor Průcha (2013):

První teorie:

„Osvojování jazyka probíhá na genetickém základě. Každý jedinec přichází na svět se schopností naučit se jazyk. Tato schopnost je univerzální, dítě je schopno si osvojit kterýkoliv z jazyků světa“.

Druhá teorie – se kterou se ztotožňují i výsledky mého výzkumu:

„Objasňuje, že rozhodující pro řečový vývoj dítěte je, že dítě má od narození schopnost vnímat řeč, která jej obklopuje, umí postupně tuto řeč napodobovat. Podle této teorie je zásadním principem osvojování jazyka to, že dítě je od prvních dnů života začleněno do určitého sociálního prostředí, v němž probíhají kontakty dítěte s jinými lidmi“.

1.2 Vývoj řeči bilingvních a multilingvních dětí

Dětskému bilingvistu je věnováno poměrně malé množství literatury. Bilingvistus je více prozkoumáván v rámci pedagogiky, tzn. ve školách ve vztahu k vyučování. Bilingvistus získávaný spontánně je objasněn jen málo (Průcha, 2011). I když otázka bilingvistu je zkoumána již několik let, výzkum trojjazyčnosti je teprve na svém začátku (Morgensternová, et al., 2011).

Je pravdou, že odpovědi na otázky, které mne zajímaly nejvíce jsem v literatuře jen obtížně hledala. Jednou z cest, jak na otázky typu: „Je simultánní bilingvismus pro děti ve škole výhodou, nebo jej spíše brzdí? Vyvíjí se oba jazyky stejně, nebo jeden rychleji? Jsou si jazyky rovnocenné, nebo jeden dominuje?“ odpovědět je zkoumat bilingvní rodiny, pozorovat a to dlouhodobě i ve školách při vyučování .

Děti, které si druhý jazyk osvojují od narození, nebo v raném věku přibližně do věku tří až čtyř let, procházejí ve vývoji tohoto jazyka stejnými vývojovými fázemi jako monolingvní jedinci.

Jazykový vývoj bilingvního dítěte podle Saunderse prochází několika etapami (Morgensternová, et al., 2011):

1. Stadium od objevení řečových aktivit do dvou let

- Do 18 měsíců dítě vyslovuje izolovaná slova. Do dvou let pak dvouslovné asociace. Během tohoto stadia vlastní dítě jediný lexikální soubor, který obsahuje slova vypůjčená z obou jazyků.

2. Stadium přibližně od dvou let života dítěte

- Dítě si rozšiřuje aktivní slovní zásobu ve dvou jazycích a začíná používat jazyk podle toho, s kým hovoří.

3. Stadium

- V tomto stadiu dítě jasně rozlišuje dané dva jazyky, a to, jak jejich slovník, tak i gramatiku.
- Přechod do 3. stadia je závislý na několika faktorech : např. osobnost dítěte a jeho schopnosti, postoj rodičů, doba působení každého jazyka.

Bilingvní děti musí neustále rozlišovat mezi oběma jazyky, což může doprovázet několik lingvistických specifik v jejich jazykovém projevu (Morgensternová, et al., 2011):

1. **Přepínání kódů** – neboli míšení, směšování jazyků. V rámci promluvy dochází k přepínání mezi jazyky. Daddy, can you zapnout televizi...“S postupným osvojováním se mění i „přepínání“. Nejdříve dítě využívá tohoto jevu v situacích, kdy se mu nedostává výrazu z druhého jazyka. Postupem času využívá bilingvní jedinec code-switching jako slovní nebo komunikativní strategii a nakonec jako znak příslušnosti k určité skupině“ (Housarová, 2003).
2. **Jazykové vypůjčky** – vypůjčení si slova, nebo krátkého výrazu z druhého jazyka. Např. : „I like this hrneček".....“ Většina míchaných výrazů jsou jednoduše slova

zasazená do větné skladby, které patří druhému jazyku. Dítě často používá v otázce slovo, které slyšelo v druhém jazyce nebo vypráví o zážitku, který zažilo a nezná ekvivalent v druhém jazyce. K míchání výrazů také dochází ve chvíli, kdy se dítě jazykově vyvíjí“ (Harding, Riley, 1986).

3. **Interference** – odchylka v právě používaném jazyce, z důvodu působení druhého jazyka v rovinách lexikálních, syntaktických, sémantických i pragmatických.

Osvojování mateřského (nebo jiného) jazyka je vlastně formou **edukace**, která probíhá v určitém prostředí. Edukací v užším smyslu můžeme interpretovat jako celkové a celoživotní rozvíjení osobnosti (Průcha, et al., 2003).

Edukační prostředí		
Vnější	Vnitřní	
Okolí (školy, rodiny, pracoviště) s ekonomickými, sociokulturními, demografickými, etnickými a dalšími charakteristikami	Fyzikální Ergonomické parametry (např. osvětlení, prostorové dispozice...)	Psychosociální Statické Trvalejší psychosociální vztahy mezi účastníky edukačních procesů (např. mezi rodiči a dětmi) Proměnlivé Krátkodobé vlivy působící na obsah a charakter edukačních procesů

Zdroj: pedagogická encyklopedie Průcha (2009)

1.2.1 Multikulturalismus a multikulturní výchova

Pojem, který se obecně týká alespoň jedné z následujících problematik: problematiky rasy, socioekonomické třídy, rodové příslušnosti, jazyka, kultury sexuální preference či tělesné nebo duševní handicapovanosti. Termínu se užívá v různých významových odstínech a může označovat odlišné skutečnosti:

1. stav: Multikulturalismus představuje koexistenci různých sociokulturních skupin se specifickými systémy institucí, tradic, významů, postojů a hodnot. Mezi těmito skupinami nemusí nutně docházet k interakci či spolupráci.

2. proces: Multikulturalismus jako dynamická výměna kulturních statků, vzájemné ovlivňování různorodých kulturních systémů, příp. i vznik systémů kvalitativně nových (tzv. melting pot)

3. vědecká teorie: Multikulturalismus je transdisciplinární vědeckou teorií, která se zabývá různými aspekty sociokulturní diverzity. V centru zájmu stojí pluralita světů, sociokulturních vzorců, komunikačních kódů a zkoumání možností přechodů a směny mezi relativně uzavřenými kulturními systémy (viz kulturní relativismus). Teorie multikulturalismu kombinuje antropologické, filosofické, sociologické, psychologické, politologické, ekonomické a další přístupy.

4. společenský cíl: Multikulturalismus znamená též úsilí o vytvoření pluralitní společnosti zahrnující množství odlišných sociokulturních skupin. Soužití je založeno na principech tolerance, respektu, dialogu a konstruktivní spolupráce. Důležitou složkou a nástrojem multikulturalismu je interkulturní výchova.

Zdroj: <https://www.varianty.cz/slovnicek-pojmu/26-multikulturalismus>

Podstatou této ideologie jsou názory a axiomy o rovnocennosti lidských kultur, rasových a etnických společenství (Průcha, 2011):

- Každá kulturní skupina má své zvláštnosti, které vytvářejí její svébytnost, a tyto zvláštnosti by měly být uznávány a respektovány příslušníky jiných kultur
- Každá kultura je stejně hodnotná jako ostatní a přináší svůj specifický vklad do historie a rozvoje lidské civilizace.

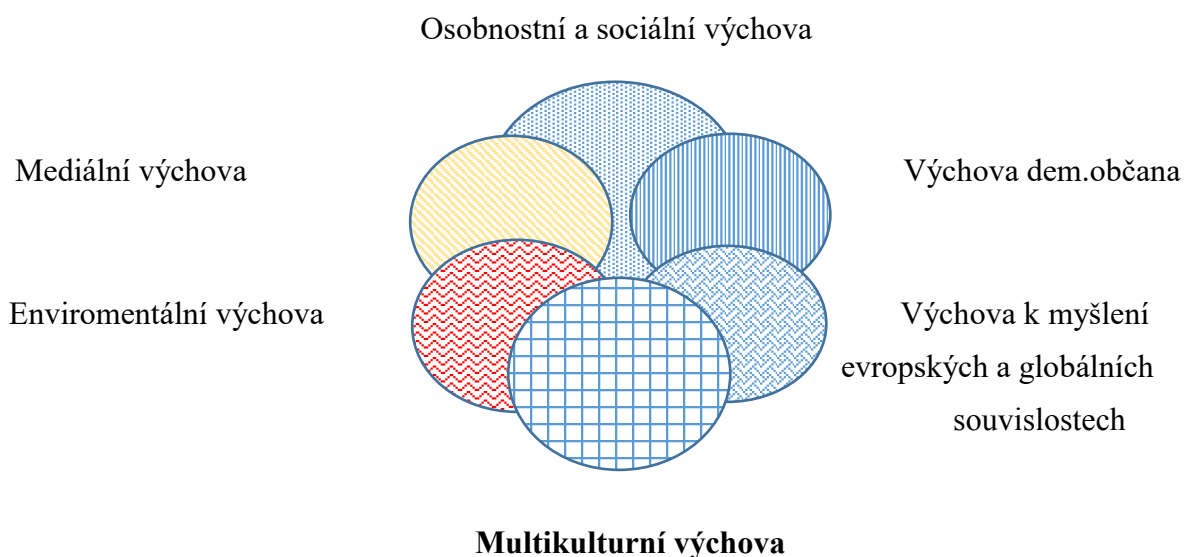
- Příslušníci každé kultury musí mít rovnoprávné postavení a stejnou příležitost k vzdělávání a uplatnění v životě jako příslušníci jiných kultur.

Multikulturní výchova

V úvodu této bakalářské práce jsem naznačila změny ve společnosti v ČR po roce 1989. Pojem multikulturalismus a multikulturní výchova se začali u nás více skloňovat, a začaly se vytvářet jejich koncepce.

Ideologie multikulturalismu se stala východiskem multikulturní výchovy, jejíž současné modely pro školní výuku jsou na této ideologii založeny.

V ČR je multikulturní výchova jedním z průřezových témat českého kurikula:

Smysl multikulturní výchovy se dá vyjádřit i takto Průcha (2011):

Multikulturní výchova = poznávat → rozumět → respektovat (jiné kultury, etnika, národy) → koexistovat a kooperovat

Autor Průcha (2011) definoval multikulturní výchovu takto:

„Multikulturní (interkulturní) výchova je edukační činnost zaměřená na to, aby učila lidi z různých etnik, národů, rasových a náboženských skupin žít spolu, vzájemně se respektovat

a spolupracovat. Provádí se na základě různých programů ve školách a v mimoškolních zařízeních, v osvětových akcích, v reklamních kampaních, v politických opatřeních. Jsou s ní spojovány velké naděje, i značné finanční prostředky, ale její skutečný efekt není spolehlivě prokázán.“

V oblasti postojů a hodnot by měla multikulturní výchova znamenat tento přínos (Průcha, 2011):

- Pomáhá vytvářet postoje tolerance a respektu k odlišným sociokulturním skupinám
- Napomáhá uvědomovat si vlastní identitu
- Stimuluje, ovlivňuje a koriguje jednání a hodnotový systém žáků
- Učí je vnímat odlišnost jako příležitost k obohacení, nikoli jako zdroj konfliktu
- Pomáhá uvědomovat si neslučitelnost rasové, náboženské a jiné netolerance s principy života v demokratické společnosti
- Vede k angažovanosti při potírání projevů netolerance, xenofobie, diskriminace a rasismu
- Učí aktivně se spolupodílet na utváření vztahu společnosti k minoritním skupinám

Role pedagoga v multikulturní výchově není právě jednoduchá. Základním překážkou je již to, že učitelé dosud nebyli na multikulturní výchovu na pedagogických a jiných fakultách náležitě připravováni. Sami musí porozumět základním pojmům multikulturní terminologie, aby je mohli interpretovat svým žákům (Průcha, 2011). Je třeba si také uvědomit, že na multikulturní výchovu, by se nemělo zapomínat, zejména v dnešní době. Multikulturní výchova totiž není samostatným předmětem, nýbrž, jak už bylo řečeno průřezovým tématem.

„Je to povinná součást základního vzdělávání, která musí být zařazena na 1. a 2. stupni základní školy, avšak způsob realizace tématu a jeho časová dotace v jednotlivých ročnících je v kompetenci každé školy v souladu s jejím vzdělávacím programem“ (Průcha, 2011).

2 PROSTŘEDÍ A VÝCHOVA

Výchova je součástí procesu socializace člověka. „Socializací rozumíme proces postupné přeměny člověka jako biologické bytosti v bytost společenskou, Socializace probíhá po celý život. V průběhu života si člověk osvojuje specificky lidské formy chování, jazyk, poznatky a normy, tedy kulturu dané společnosti“. (Kraus, 2008)

Jan Průcha (2009) uvádí ještě jinou definici socializace – „ta v podstatě znamená, že lidský jedinec se „zspolečensťuje“, tj, v průběhu života se jak vlivem výchovy, tak vlivem spontánní nápodoby jiných jedinců přizpůsobuje příslušné společnosti.“

Dospělí lidé v okolí dítěte, a zejména rodiče, svým chováním a svými postoji bezprostředně ovlivňují rozvoj osobnosti i charakteru dítěte včetně toho, jak malý člověk vnímá sám sebe. Jde o velmi důležité období z hlediska vytváření sebevědomí, přijímání odpovědnosti i vymezování hranic. Tento jev se nazývá biculturnost. V literatuře tento pojem použil opět Průcha (2009).

2.1 Rodina a její funkce

„Rodina je „nejstarší společenská instituce. Plní socializační, ekonomické, sexuálně-regulační, reprodukční a další funkce. Vytváří určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje...“ (Průcha, et al., 2009).

Funkce rodiny Kraus (2008):

funkce biologicko-reprodukční (zajišťuje biopsychosociologické potřeby rodičů a dětí)

ekonomická (zabezpečení materiálních podmínek)

výchovná (příprava potomků pro život ve společnosti)

emocionální (zabezpečení citových vazeb členů rodiny)

ochranná (péče a ochrana dětí před nepříznivými vlivy).

Kraus (2008) navíc přidává tu funkci rodiny, která působí jako instituce pamatující na rekreaci, relaxaci, zábavu. Toto se týká všech členů rodiny, pro děti má ale význam největší.

Socializace probíhá primárně v rodině. Zde probíhá osvojení jazyka, základní návyky, vznikají první vazby mezi členy rodiny. „Rodina uvádí dítě do příslušného kulturního prostředí, učí je orientaci v tomto prostředí plném symbolů a společenských standardů.“ (Kraus, 2008)

„Socializace je celoživotní proces, v jehož průběhu si člověk osvojuje specificky lidské formy chování a jednání, jazyk, poznatky, kulturu, a začleňuje se do společnosti. Lze ji chápat jako interakční proces a uskutečňuje se především sociálním učením. Socializace probíhá především v rodině, ve skupině vrstevníků a přátel, ve škole, prostřednictvím masmédií a práce“ (Kraus, Poláčková, et al, 2001).

Pro účely této bakalářské práce se hodí analýza rodinného prostředí podle Krause (2008), kdy největší význam je přikládán nemateriálním faktorům rodinného prostředí které vytvářejí základ emocionálního a kulturního klimatu rodiny:

1. Demograficko-psychologické podmínky rodinného prostředí zahrnují:

- a) Celkovou strukturu rodiny – aspekty vyplývající z působení otce, matky, sourozenců, případně prarodičů
- b) Vnitřní stabilitu rodiny – nejdůležitější rovinnou jsou vztahy mezi rodiči a dětmi, do nich se promítla demokratizace

2. Materiálně ekonomické faktory rodinného prostředí zahrnují:

- a) Zaměstnanost rodičů a vliv tohoto na děti
- b) Charakter a kvalita bydlení
- c) Finanční zajištění
- d) Individuální spotřeba rodiny
- e) Vliv techniky a technických prostředků na život rodiny, nebo materiální podmínky pro zájmovou činnost dětí

3. Kulturně – výchovná oblast rodinného prostředí zahrnuje:

- a) Hodnotou orientace a vzdělání rodičů
- b) Životní styl, využívání volného času
- c) Míra pedagogizace rodinného prostředí, a některé další podmínky, které mají vliv na vytváření postojů dětí k lidem, kultuře, vzdělání, práci, politice.

2.1.2 Kultura, identita, biculturnost

„Kultura je souhrn prostředků a mechanismů specificky lidské adaptace k vnějšímu prostředí. Představuje program činnosti jednotlivců a skupin, který je fixovaný sociokulturními stereotypy a předávaný prostřednictvím kulturního dědictví“ (Průcha, 2011).

Jiná jednodušší definice podle Murphyho (Průcha, 2011):

„Kultura je celistvý systém významů, hodnot a společenských norem, kterými se řídí členové dané společnosti a které prostřednictvím socializace předávají dalším generacím.“

Vědomé, nebo nevědomé vrůstání do vlastní kultury (enkulturace), jež je základem pro získání identity. Toto vrůstání jedince do kulturního společenství se uskutečňuje v procesu sociálního učení jako předávání kultury z generace na generaci. (Kraus, Poláčková, 2001).

Předávání kulturních informací se považovalo za úkol rodiny, společenské vrstvy. Hodnoty lidové kultury mají význam pro život společnosti a my bychom měli nalézt nejen cestu k jejich předávání, ale aby byly přijímány hlavně v podstatě významu svých hodnot. Kulturní tradice jsou základem, na němž vyrůstá i současná kultura. Mělo by být samozřejmostí, že mladá generace bude dobře obeznámena s těmito tradicemi a že těchto tradic bude všestranně využito v morální, estetické a citové výchově dětí.

Bikulturní člověk v sobě nosí dvě kultury, ačkoliv bilingvismus a biculturalita nejdou ruku v ruce (například v zemích, kde jsou oficiální dva jazyky). Jsou lidé, kteří žijí ve dvou kulturách a v obou se cítí dobře a jejich chování je přirozené, existují však situace, kdy dvojitá příslušnost ke kultuře vyplave najevo, například při konfliktu nebo napětí mezi danými dvěma kulturami (Harding-Esch, Riley, 2008).

V případě bilingvismu existují jedinci považující se za příslušníky obou kultur, kterým nedělá problémy přizpůsobit se kultuře podle toho, kde se momentálně nacházejí, neboť v podstatě přijímají stejné role jako jiní monolingvní vrstevníci v rámci své země a společnosti.

2.2 Bilingvní rodina

J. Štefánik zdůrazňuje, že „identitu člověka spoluvytváří komplex mnoha faktorů zejména místo, kde se člověk narodil, prostředí, ve kterém vyrůstal, sociální kontakty ovlivňující tvorbu osobnosti, zvyky a tradice. Jazyk je pouze jedním z těchto faktorů, i když nejdůležitějším, protože bez znalosti jazyka se některé sociální vazby nemohou vytvořit. U bilingvních jedinců existují jedinci považující se za příslušníky obou kultur, kterým nedělá problémy přizpůsobit se kultuře podle země, v jaké se momentálně nacházejí, neboť v podstatě přijímají stejné role jako jiní monolingvní vrstevníci v rámci své společnosti.“

„Jako bilingvní jsou označovány lingvisticky smíšené rodiny, k jejichž vzniku dochází narozením dětí do jazykově smíšených manželství (partnerství)“ (Morgenstern, et al, 2011).

Harding-Esch a Riley ve své publikaci *Bilingvní rodina* (2008) uvádějí pět základních typů bilingvních rodin:

- 1. Rodiče mají různé mateřské jazyky.** Jazyk jednoho rodiče je dominantním jazykem okolní společnosti. Každý z rodičů mluví s dítětem svým jazykem.
- 2. Rodiče mají různé mateřské jazyky.** Jazyk jednoho z rodičů je dominantním jazykem okolní společnosti. Oba rodiče mluví s dítětem nedominantním jazykem, dominantnímu jazyku se dítě učí ve společnosti, především v mateřské škole.
- 3. Rodiče mají stejný mateřský jazyk, který není dominantním jazykem komunity.** Rodiče mluví s dítětem vlastním jazykem.
- 4. Rodiče mají odlišný mateřský jazyk, ani jeden z nich není dominantním jazykem komunity.** Rodiče mluví s dítětem každý svým vlastním jazykem.
- 5. Rodiče mají stejný mateřský jazyk, který je zároveň i jazykem komunity.** Jeden z rodičů mluví s dítětem v jazyce, který není jeho mateřským jazykem.

Bilingvní výchova může být ovlivněna celou řadou faktorů, přičemž významnými činiteli jsou především mateřský jazyk otce a matky a zároveň sociální status jejich jazyka v okolní společnosti, případně skutečnost, zda se jedná o úřední jazyk země, v níž žijí. Důležitou roli hraje také jazyková úroveň, na níž se rodiče nacházejí a jejich citová vazba k daným jazykům (Morgensternová, et al. 2011).

Na jazykový vývoj dítěte v rodině v rámci rodiny mají také sociální faktory (Průcha, 2011)

- **Struktura rodiny** – jazykový vývoj je možná ovlivňován tím, zda vyrůstá v úplné rodině. Je prokazováno, jakou roli mají oba rodiče jakožto zdroje jazykového inputu pro dítě, nejsou k dispozici nálezy o vývoji jazyka dětí žijících pouze s matkami. (výzkum vzorek – rodina č. 1). Komunikace dětí v neúplné rodině může být kompenzována komunikací s prarodiči, se sourozenci, s pečovatelkami.
- **Sourozenci a další členové rodiny** – jazykový vývoj dítěte je ovlivňován tím, zda vyrůstá bez sourozenců, nebo se sourozenci. Rovněž komunikace s dalšími příbuznými je důležitá. Poznatky z této oblasti jsou rozporuplné, existují ale poznatky o tom, že vliv starších sourozenců je pozitivní
- **Socioekonomické postavení a profese rodičů** – jazykový vývoj je ovlivňován socioekonomickým statusem rodiny. Jsou prokázány významné odlišnosti v komunikačním chování rodičů. Resp. matek podle jejich majetkového a profesního postavení
- **Úroveň vzdělání rodičů** - Jako zřejmě nejsilněji působící na jazykový vývoj dětí je doložen faktor vzdělání rodičů resp. matek. Rozdíly v dětské řeči v závislosti na socioekonomické postavení rodin byly potvrzovány v různých výzkumech.

2.2.1 Strategie dvojjazyčné výchovy v rodině

Podle Montanariho ((Morgensternová, et al., 2011):

Bilingvní výchova vykazuje podle tohoto autora tyto čtyři základní znaky při osvojování jazyka:

1. *Jedna osoba – jeden jazyk*

- Její podstatou je, že každý z rodičů komunikuje s dítětem od narození důsledně ve svém vlastním jazyce.

2. *Jazyk rodiny – jazyk okolní společnosti*

- Členové rodiny doma hovoří jedním jazykem a druhým jazykem se mluví v okolní společnosti. Zde patří zejména rodiny imigrantů, nebo těch, kteří v zemi dočasně pracují.

3. *Volba jazyka podle situace*

- Volba jazyka se v těchto případech řídí určitým principem na základě změny místa, časové změny, nebo změny tématu.

4. *Určující je první věta*

- V tomto případě je pro následnou komunikaci určující to, v kterém jazyce rozhovor začne. Dítě je tedy zvyklé rodičům odpovídat v tom jazyce, ve kterém s ním oni začnou hovořit.

Rodina může strategie měnit v závislosti na situaci a prostředí, ve které se zrovna nachází. „Důležité je, aby tato změna měla přirozený důvod. Na paměti musí rodina mít, že nejdůležitější je psychický a emoční vývoj dítěte, a teprve pak přichází na řadu otázka jazykových schopností“ (Morgensternová, et al., 2011).

Další strategie uvádí Susan Barron-Hauwaert (2004):

- **Jeden rodič, jeden jazyk** - striktní oddělování jazyků by mělo vést k současnému osvojení dvou jazyků bez zaměňování a zmatku mezi jazyky. Dítě si spojí jazyk s konkrétním rodičem a to zamezí zmatenosti dítěte. Zároveň si každý z rodičů může pomocí používání svého mateřského jazyku vytvořit k dítěti přirozený citový vztah.
- **Menšinový je jazyk, kterým se hovoří doma**
- **Výchova ve třech a více jazycích** - probíhá například ve dvojjazyčném páru žijící v zemi se třetím jazykem, jehož nositelem pak může být chůva a okolní společnost. Další variantou je dvojjazyčný pár, který mezi sebou hovoří třetím jazykem.
- **Kombinovaný přístup** - vyznačuje se použitím dvou a více jazyků bez pevných pravidel a většina jazykovědců to za žádný přístup nepovažuje a ve svých pracích to nezmiňují. V praxi je to ovšem jev velmi častý, proto rozhodně stojí za zmínku. Intenzivnější formou kombinování jazyků je pak prolínání jazyků (tzv blending), které můžeme pozorovat v rodinách, kde jsou všichni bilingvní a jde tak o jejich velmi osobní formu komunikace.
- **Časové nebo místní vymezení** - používání jazyků metoda velmi málo používaná, ale existující, proto hodna uvedení.

Mahlsted uvádí na základě svého výzkumu typické charakteristiky (Morgensternová, et al., 2011):

1. Úspěšných bilingvních rodin:
 - Matka i otec přistupují k bilingvistu vědomě a dodržují princip jedna osoba – jeden jazyk
 - Jazyk, který není jazykem okolní společnosti, má v dané zemi vysokou prestiž

2. Neúspěšných bilingvních rodin:

- Rodiče nepřístupují k bilingvistu vědomě a neuplatňují tedy ani žádnou metodu
- Jazyk, který není jazykem okolní společnosti, má v dané zemi velmi nízkou prestiž
- Rodič, který hovoří jiným jazykem, než je jazyk okolní společnosti, nemá žádnou nebo jen velmi malou vazbu ke svému jazyku a kořenům. Snaží se maximálně začlenit do okolní společnosti.

Existují ale také možná rizika bilingvní výchovy, a zde je nutné dodržet určité zásady.

Na možná rizika vývoje bilingvních dětí upozorňuje psycholožka Šulová (Morgensternová et al. 2011):

„Největší riziko může vznikat z přístupu rodičů a okolí dítěte, jeli dítě vystaveno úzkostným požadavkům a přehnaným nárokům na osvojování jazyků.“

Harding-Esch a Riley zase tvrdí (Průcha, 2011), že se mohou vyskytnout případy, kdy bilingvní dítě odmítá mluvit určitým jazykem např. se může stydět za svou jazykovou odlišnost před vrstevníky a dospělými ze svého okolí.

Uvedení autoři doporučují, aby rodiče v takových případech na dítě nenaléhali a smířili se s tím, že dítě zůstane jen receptivně bilingvní.

3 PŘÍNOS MULTILINGVNÍ VÝCHOVY

Existuje mnoho možných výhod dvojjazyčnosti, ze kterých může mít dítě prospěch. Autor Šatava (2009) uvádí například tyto:

- **komunikace v rámci celé rodiny** – tam, kde jsou mateřské jazyky rodičů odlišné, může dvojjazyčné dítě komunikovat v obou těchto jazycích. Dvojjazyčnost tvoří mosty mezi generacemi, například k prarodičům, nebo dalším členům rodiny. Pomáhá tedy sounáležitosti v rodině.
- **dvojnásobný požitek z četby a psaní** – to mu také umožní hlouběji porozumět různým tradicím, idejím a modelům myšlením
- **přístup ke dvěma kulturám** – ty mohou být velmi rozdílnými světy. S jazykem je spjata bohatství takových věcí, jako jsou ustálená spojení slov a rčení, lidová vyprávění, dějiny, básnictví, literatura a hudba
- **tolerance vůči jiným jazykům a kulturám** – protože 2 jazyky poskytují širší kulturní zkušenost, vyznačují se dvojjazyčné osoby často větší tolerantností k rozdílům v kulturách, náboženstvích a zvyklostech
- **přínos ve sféře myšlení** – zejména v těchto oblastech
 - **IQ testy** – výzkum v mnoha rozličných zemích světa prokázal, že dvojjazyčné osoby mívají lepší výsledky IQ testu, než osoby ovládající jeden jazyk
 - **Dobry začátek při výuce čtení** – jak prokázali kanadští vědci, menší soustředění se na zvukovou stránku a výraznější zaměření se na význam slov má za následek dobrý začátek při učení se číst.
 - **Jistota v souvislosti s identitou**
 - **Přínos při vzdělávání** – výzkumy prokazují, že děti ovládající dva jazyky mívají lepší výsledky ve výuce a poněkud vyšší výkony při testech a zkouškách.
 - **Naučit třetí jazyk je snazší**
 - **Výhody ve sféře práce** – dvojjazyčný jedinec disponuje cennou dovedností navíc
 - **Tvůrčí myšlení** – znalost dvou či více slov pro každý předmět, či abstraktní pojem
 - **Vnímavost** - dvojjazyčná osoba si musí uvědomovat, jaký jazyk použít v pohovoru, s kým a kdy. Stávají se tak mnohem vnímavější k potřebám posluchačů.

Přednosti multilingvismu se přitom neomezují jen na lingvistické schopnosti, ale dosahují i za oblast jazyka. Mateřský jazyk formuje způsob, jakým se díváme na svět, vymezuje hranice toho, co můžeme pojmenovat, co známe. Čím více známe slov, tím více toho víme o světě. Děti vyrůstající ve vícejazyčném prostředí mají od malička širokou škálu možností, jak pohlížet na svět. Vícejazyčnost rozšiřuje obzory. Umožňuje pohled zvenku i zevnitř. Multilingvní lidé vidí svou vlastní kulturu z nové perspektivy, která není přístupná monoglotům. Multilingvismus umožňuje srovnání, kontrast, kritické myšlení a porozumění kulturnímu konceptu (Paradowski, 2010).

3.1 Mýty a předsudky multilingvní výchovy

I když dětskému bilingvistu není věnován dostatek literatury, lze doložit, že bilingvismus je téma, které se ve společnosti objevuje. Zároveň s tímto jevem se objevují určité mýty, které jsou důsledkem multilingvní výchovy, a které vědci vyvrátili (Grossjean)

- ***Bilingvismus bude u dětí důvodem k opožděnému osvojení si jazyka***

Nebylo prokázáno. Bilingvní děti se musí vypořádat se dvěma nebo i více jazyky najednou, a proto se v určitých ohledech liší od monolingvních dětí, ne však v rychlosti osvojování si jazyka. Co se týče bilingvních dětí s jazykovými problémy (např. s dyslexií), tak jejich počet není proporčně vyšší než počet monolingvních dětí se stejnými problémy.

- ***Děti, které byly vychovány bilingvně, budou vždy míchat jazyky***

Nebylo prokázáno. Pokud se bilingvní děti pohybují v bilingvních i monolingvních situacích, naučí se míchat jazyky pouze za určitých okolností. Když jsou ve společnosti monolingvních lidí (např. babičky, která neumí anglicky), rychle se naučí používat pouze jeden jazyk (jinak se s babičkou nedomluví). Je důležité, aby tato situace byla opravdu monolingvní (a ne jenom "jako", kdy bilingvní rodič předstírá, že nezná druhý jazyk); pokud děti budou vědět, že pro úspěšnou komunikaci musí používat pouze jeden jazyk, budou se snažit. Proto se rodiče budou muset pokusit vytvářet přirozená monolingvní prostředí, ve kterých děti budou potřebovat, a tudíž budou používat, pouze jeden jazyk.

- ***Jazyk, kterým se mluví doma, bude mít negativní vliv na naučení se jazyka školního, pokud se jazyky liší***

Ve skutečnosti může být domácí jazyk použit jako lingvistická základna pro osvojení si jistých aspektů druhého jazyka. Rovněž dítěti poskytuje známý jazyk pro komunikaci (s rodiči, opatrovníky a, možná, učiteli), zatímco se učí druhý.

- *Pokud rodiče chtějí, aby bylo jejich dítě bilingvní, měli by používat metodu OPOL (one person – one language tj jedna osoba – jeden jazyk)*

Existuje mnoho různých způsobů, jak se dítě může stát bilingvním: jeden rodič mluví jedním jazykem, druhý rodič druhým; jeden jazyk se používá doma, druhý mimo domov; dítě se naučí druhému jazyku ve škole atd.

Zdroj: <https://www.bilingvni-vychova.com/francois-grosjean-myty-o-bilingvismu/>

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 PŘÍPADOVÁ STUDIE

Vzhledem k povaze mé bakalářské práce se mi jako nejvhodnější metoda výzkumu jevila případová studie. Nejen proto, že umožňuje detailní popis rodin a jejího prostředí, ale také porozumění jednotlivých případů.

Případová studie je jednou z metod kvalitativního výzkumu. „*Její historie je dlouhá, a byla využívána jako metoda pro různé vědecké účely různých odvětví, např. psychologie nebo medicíny. V současné době je případová studie nejvíce využívána v antropologickém, sociologickém nebo psychologickém výzkumu, příp. pro pedagogický výzkum.*“ (Švaříček, et al. 2014).

Případová studie umožňuje kombinaci metod sběru dat, dokonce ji vyžaduje. Při shromažďování informací o výzkumných souborech jsem zjistila, že předem vybraná metoda polostrukturovaného rozhovoru jako sběr dat nebude dostačující. Jako další metodu sběru dat jsem jako výzkumník využila pozorování v domácím, čili přirozeném prostředí jednotlivých rodin.

Jelikož zkoumaný vzorek tvoří 4 rodiny, můžeme vzájemně a současně najít inspiraci pro odpovědi na otázky, odhalit problémy, se kterými se rodiny setkávají, ale také vyzvednout a najít pozitiva, která z multilingvní výchovy vyplývají.

4.1 Dílčí součásti výzkumu

Cíl výzkumu : Analyzovat strategii vícejazyčné výchovy v jazykově smíšených rodinách a vysledovat faktory, které mohou úroveň jazykových znalostí dětí ovlivnit.

Parciální cíle:

- zjistit, jakým způsobem je vedena komunikace v rodině
- zjistit, který z jazyků dítě používá jako dominantní
- zjistit zda se u dítěte neprojevila narušená komunikační schopnost
- zjistit zda bilingvní výchova přináší dítěti výhody

Výzkumná otázka: Jaké faktory ovlivňují úroveň jazykových znalostí dětí v lingvisticky smíšených rodinách?

Další výzkumné otázky:

Jaký vliv má prostředí na jazykovou výchovu dítěte?

Jakou strategii výchovy bilingvní rodiny preferují?

Jsou jazykové schopnosti dětí na stejné úrovni?

Sběr dat

Rozhovor je explorativní technika, která se neopírá o písemné vyjádření respondenta, ale vychází z ústní komunikace. Rozhovor (interview) může mít několik podob:

- Volný nestrukturovaný rozhovor
- Strukturovaný rozhovor
- Polostrukturovaný rozhovor

Pro tuto práci se jevil jako nejvhodnější polostrukturovaný rozhovor a to pro specifické téma této závěrečné práce. Ten obvykle používáme pro vstup, který má charakter motivačního a kontaktujícího rozhovoru, formu nezávazné komunikace, jejímž cílem je získat důvěru toho, s nímž chceme vést dále strukturovaný rozhovor. Vytvoření atmosféry otevřenosti je důležité pro validitu výpovědí respondenta. (Pelikán, 2004).

Vzhledem k našemu výzkumnému vzorku respondenti dostali na výběr, v jakém jazyce chtějí provádět rozhovor. Vybrat si mohli český, nebo anglický jazyk. Vzhledem tomu, že výzkumník komunikuje těmito jazyky na úrovni C1 dle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky (v příloze této práce), tak mohl rozhovory provést sám, což přispělo ke kvalitě výzkumu.

Pozorování

Pozorování je jednou z forem získávání informací, tvorby zkušeností apod. Poněkud spornější u této techniky může být objektivita. „Pozorování je vždy syceno určitou mírou subjektivity, která se projevuje nejen ve specifčnosti vlastního vnímání, ale i v okolnostech vnímání v určité situaci, ve výběrovosti vnímání a v neposlední řadě i v individuálním zpracování informace získané pozorováním. (Pelikán, 2004)

Základním typem je zúčastněné pozorování. „Můžeme jej definovat jako dlouhodobé, systematické a reflexivní sledování probíhajících aktivit přímo ve zkoumaném terénu s cílem

objevit a reprezentovat sociální život a proces. Pozorovatel se do jisté míry účastní aktivit, ale „drží se zpátky“. Je tak trochu přítelem, zvědavým cizincem a neznalým laikem.“ (Švaříček, et al., 2014)

Pozorování je více časově náročný sběr dat. Výzkumník měl vzhledem k vazbám rodin možnost pozorovat 2 rodiny v jejich přirozeném prostředí domova, nebo také u oblíbených činností – hry na hřišti, procházky. Pozorování probíhalo v řádu několika měsíců.

Validita v kvalitativně orientovaném výzkumu

Při plánování výzkumu jsme se zamýšleli nad jeho validitou., která se v kvalitativně zaměřeném výzkumu nedá statisticky zkontrolovat. Kvale (1995) popisuje následující možnosti validity:

- investigativní validita – tento druh validity se opírá o tvrzení respondenta a porovnává ho s jinými tvrzeními téhož respondenta. Abychom dosáhli této validity, tak jsme respondentů v našich rozhovorech několikrát ptali na totožné informace z několika různých pohledů.
- úsilí o neutralitu výzkumníka. O tuto neutralitu jsme se snažili od začátku samotného výzkumu. Výzkumník strávil v terénu dostatek času a jednotlivý respondeti mohli vypovídat libovolně dlouho. Jestliže nedošlo k nasycení dat a bylo některé rozhovory doplnit výzkumník se do terénu vrátil.

Vstup do terénu

Náročným úkolem na začátku výzkumu je vstup do terénu. Výzkumník musí navázat vztah s budoucími respondenty. Teto krok je v zahraniční literatuře pojmenován jako rapport. Samotný vstup výzkumníkovi umožňuje tzv. Gatekeeper neboli vrátný (Toušek et al., 2015). Pro nás tato osoba byla respondentka (matka) z rodiny č. 1. Rodiny, které jsou dále ve výzkumu se navzájem znají,

4.2 Analýza získaných dat

Pilotáž:

V rámci přípravy na výzkumnou část bylo výzkumníkem kontaktováno několik bilingvních rodin. Vybírala jsem vzorky podle jazyků a také prostředí, ve kterých rodiny žijí. Bohužel, některé rodiny nereagovaly na mou výzvu, nebo žádost o rozhovor, proto souhrou náhod, je v každé rodině nakonec zastoupena polská národnost. Rodiny, které se nakonec staly součástí mého výzkumu byly velmi ochotné se o své zkušenosti podělit, dokonce jsem u některých zaznamenala hlubší zamyšlení a uvědomění si, jak jejich výchova probíhá, co by mohly změnit, a v čem mohly chybovat. Toto bylo cílem mé bakalářské práce, najít odpovědi na problematiku bilingvní výchovy, a zkoumat strategie multilingvní výchovy.

Analýza, která probíhala pomocí výše uvedených metod (rozhovor a pozorování), je vyobrazena v případových studiích v další kapitole.

Výzkumný soubor:

Výzkumný soubor tvoří 4 rodiny:

- 1. rodina:** 3 děti ve věku 11 měsíců, 4 roky a 19 let. Matka je polka, otec brit. Společně bydlí v UK. (bývalý manžel v Polsku). Respondentem byla matka.
- 2. rodina:** 2 děti ve věku 0 a 6 let, matka češka, bývalý partner polák (současný partner čech). Matka se současným partnerem žije v ČR, bývalý partner v UK. Respondentem byla matka.
- 3. rodina:** 2 děti ve věku 4 a 2 roky. Matka pochází z Polska, otec z ČR, žijí na území ČR. Respondenty byli oba rodiče.
- 4. rodina:** 3 děti ve věku 2, 7 a 14 let. Matka je angličanka, otec polák, žijí na území UK. Respondentem byl otec.

Kritéria výzkumného souboru, výběr vzorku pro výzkum:

Úkolem výzkumníka bylo kontaktovat rodiny, jejichž členové používají více, než jeden jazyk. Dalším důležitým kritériem bylo to, že rodina vychovává děti, které již hovoří, čili jsou starší dvou let. Výzkumným vzorkem se staly 4 úplné rodiny, respondenty se stalo 5 dospělých, všichni středoškolsky vzdělaní. Rodiny vychovávají celkem 10 dětí. Bližší charakteristika rodin je obsažena v jednotlivých případových studiích.

Kódování

Pro kódování dat výzkumník pro tuto bakalářskou práci, použil otevřené kódování. Při otevřeném kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména. Jednotkou může být slovo, sekvence slov, věta, odstavec.

Každé takto vzniklé jednotce přidělí výzkumník nějaký kód. Při volbě kódu si výzkumník klade otázku, o čem daná sekvence vypovídá, jaký jev reprezentuje. Pro kódy může výzkumník používat odborné termíny, nebo in vivo kódy (výrazy, které využívají sami respondenti) (Švaříček, et al., 2014).

Jednotlivé popisy kódů v této bakalářské práci, jsou doplněny aktuálními výroky respondentů, které jsou označeny italikou a v uvozovkách.

5 VÝSLEDKY ŠETŘENÍ V BILINGVNÍCH RODINÁCH

Na základě provedených rozhovorů byly stanoveny tyto základní kódy a podkódy:

- ***Získání bilingvismu***
 - Bilingvismus přirozený (Doskočilová, 2005)
 - Bilingvismus umělý neboli školní (Doskočilová, 2005)
- ***Prostředí výchovy***
 - V zemi jednoho z rodičů
 - V zemi třetí kultury (Smith, 1996)
- ***Úroveň jazyků***
 - Individuální bilingvismus (Štefánik, 2003)
 - Receptivní bilingvismus (Štefánik, 2003)
- ***Využití jazyků***
- ***Pohled rodičů na dvojjazyčnost dětí***
 - Kolik jazyků umíš, tolikrát jsi člověkem
- ***Tradice v rodině***
 - Interkulturní manželství (Průcha, 2007)

RODINA 1 – rodinná anamnéza

Rodina žije ve Velké Británii v malém městě na jihovýchodě. Dvě z dětí navštěvují školní zařízení, nejmladší dítě je doma s matkou. Otec hovoří na děti anglicky, matka anglicky a polsky. Mezi sebou manželé mluví anglicky.

Rozhovor vedl výzkumník s respondentkou přes aplikaci messenger (video call) v anglickém jazyce. Doplnující šetření pomocí pozorování proběhlo v rodině v minulosti, při návštěvě u rodiny (rok 2018).

Při této návštěvě si výzkumník psal poznámky na papír, které byli následně přepsány do deníku, který pak významně pomohl při analýze dat.

Matka je původem polka, do Velké Británie se přestěhovala ještě s bývalým manželem a nejstarší dcerou před 13ti lety. Na nejstarší dceru doma mluvili polsky, dcera začala navštěvovat školní zařízení a zde se setkala poprvé s angličtinou. Na další dvě děti z druhého a současného manželství hovoří matka polsky jen málo.

Otec hovoří na děti svým mateřským jazykem. Jeho jazyk je doma dominantním. Polsky nehovoří, ale „hodně“ rozumí.

Dcera (19 let) – oba rodiče pochází z Polska (je z prvního manželství). S angličtinou se poprvé setkala v pěti letech, kdy začala navštěvovat školní zařízení ve Velké Británii. Hovoří jak polsky, tak anglicky.

Syn (4 roky) hovoří anglicky, polsky nehovoří, ale rozumí vše.

Dcera (11 měsíců) zatím nehovoří, není tedy součástí výzkumu

Získání bilingvismu

Nejstarší dcera do pěti let žila s rodinou v Polsku. Rodina se přestěhovala před 13ti lety, a ona začala navštěvovat předškolní zařízení. Zde se setkala poprvé s angličtinou.

Bilingvismus umělý neboli školní

Ve školním zařízení zprvu nerozuměla. Respondentka uvádí: „*pro dceru to byla těžká situace, protože najednou žila v zemi bez jazyka, začala chodit do školy, kde nerozuměla o čem se mluví. Ale měla kamarádka, která byla polka, a ta dceři velmi pomohla*“. Komunikovat v angličtině tedy začala po šesti měsících v tomto zařízení.

Prostředí výchovy

Rodina žije ve Velké Británii, což mělo vliv na jazykový vývoj hlavně u nejstarší dcery.

Matka uvedla, že vliv prostředí kde žijí je velmi silný, a dcera komunikuje se svými polskými vrstevníky taktéž v angličtině. *„Když se dcera naučila plynule anglicky, tak se svojí kamarádkou, která je také polkou mluví anglicky“.*

V zemi jednoho z rodičů

Matka s nejstarší dcerou mezi sebou komunikují polsky, v přítomnosti dalších osob v domácnosti, nebo jinde, anglicky, jelikož, jak bylo uvedeno výše, druhý manžel respondentky je brit. Vliv prostředí se odrazil i na výchově mladších dětí, kdy matka přiznává, že hovořit anglicky je jednodušší, než se snažit seznamovat děti se svým rodným jazykem.

Úroveň jazyků

Individuální bilingvismus

Nejstarší dcera hovoří plynule oběma jazyky, jsou na stejné úrovni. Za svůj mateřský jazyk považuje polštinu.

Receptivní bilingvismus

Prostřední syn hovoří anglicky, polština je jazykem pasivním. Dle jejích slov se syn ostýchá hovořit, jeho polština je pasivní: *„Já jsem na něj zpočátku hovořila svým jazykem, ale on nikdy nechtěl ta slova opakovat nikdy ta slova nepoužil“.* Matka přiznala, že na syna nedostatečně hovořila svým mateřským jazykem, což se teď snaží napravit u nejmladší dcery. *„Teď zrovna na nejmladší dceru mluvím hodně polsky, víc než jsem mluvila se synem, protože jsem opravdu měla na syna mluvit polsky, ale nikdy jsem to pořádně nedělala“.*

Využití jazyků

Nejstarší dcera užívá oba jazyky v kontaktu s rodinou jak v Polsku, tak v Anglii. Matka uvedla, že problém nastává při komunikaci syna s rodinou v Polsku. Rodina v Polsku nehovoří anglicky. Matka musí tedy překládat přání syna (i manžela) do polštiny *„Já musím vše překládat, myslím, že Joshua se trochu stresuje“* a považuje tuto situaci za problematickou.

Pohled rodičů na bilingvismus

Rodiče považují bilingvismus za výhodu, stejně tak i jejich okolí a rodina. Matka lituje toho, že nebyla důslednější v prosazování svého mateřského jazyka u syna, a snaží se tuto situaci napravit u nejmladší dcery. Nejstarší dcera si podle rodičů, díky bilingvistu snadněji osvojila další jazyk (francouzštinu).

Kolik jazyků umíš, tolikrát jsi člověkem

„Myslím, že opravdu lituji, že jsem na syna nemluvila „svým“ jazykem, a že nemluví „mým“ jazykem, protože je to velmi důležité (aby mluvil). Protože když máte dva rodiče, s rozdílnou národností, měli by znát (děti) oba jazyky, kterými mluví rodiče.“

Tradice a kultura

Rodina dodržuje polské i anglické tradice. Požádala jsem o příklad tradic a matka říká, že u nich v rodině probíhají dvoje Vánoce. Rovněž uvedla, že děti vychovávají v duchu římskokatolické víry: *„protože jsem katolička, jsem si vědoma toho, kde jsou mé kořeny, a to je pro mě opravdu důležité, takže slavíme Vánoce 24. (Christmas Eve) s mojí rodinou a 25. (Christmas Day) s rodinou partnera.“*

Interkulturní manželství

Tradice a kulturu rodina také poznává při návštěvách rodiny jak ve Velké Británii, tak v Polsku, kam rodina jezdí každé léto na prázdniny *„ v poslední době to bylo trochu těžší, protože jsem byla těhotná, teď je zase maličká, a také jezdíme autem, protože je to jednodušší, ale synovi je zase v autě špatně....“* Manželé se sobě přizpůsobují, i když manžel nehovoří polsky, snaží se alespoň o dílčí slova.

RODINA 2 – rodinná anamnéza

Rodina žije v současné době v České republice. Do výzkumu byla rodina vybrána na základě toho, že v minulosti rodina žila ve Velké Británii, a vychovávala zde syna v multilingvním prostředí do věku 3 let (nyní 6). Rodina se posléze rozpadla, matka se synem se přestěhovali do České republiky, kde si matka našla nového partnera, se kterým má 2 měsíčního syna. Bývalý partner matky žije nadále ve Velké Británii, kde ho syn navštěvuje. Rodiče syna spolu vycházejí velmi dobře, shodují se v otázkách výchovy, a jako rodiče spolu spolupracují.

Otázky bilingvní výchovy zde byly směřovány tedy na původní rodinu. Rozhovor vedl výzkumník přímo v rodině respondentky, v českém jazyce, kde zároveň probíhalo i pozorování. Výzkumníkovi bylo rovněž umožněno pozorování rozhovoru syna, který hovořil se svým otcem přes aplikaci skype.

Matka je Češka, do Velké Británie se přestěhovala před 15 lety, a zpět do České republiky se přestěhovala v roce 2014 i se synem. Na syna doma hovořili česky, polsky a anglicky. Matka hovořila na syna mateřským jazykem. Matka sice ovládá jazyk svého bývalého partnera, mezi sebou ale hovořili anglicky.

Otec pochází z Polska, do Velké Británie se přestěhoval před 20 lety. Na syna hovořil svým mateřským jazykem, nicméně v současné době s jeho novou rodinou polština ustoupila, a hovoří na syna nejvíce anglicky. Otec neovládá mateřský jazyk své bývalé partnerky, jen některá slova.

Dcera (z prvního manželství partnera – 14 let). Oba rodiče pocházejí z Polska, sama se narodila ve Velké Británii. Rodiče na dceru hovořili polsky, anglicky hovoří na úrovni rodilé mluvčí. Dcera není součástí výzkumu.

Syn (6 let) navštěvuje v České republice předškolní zařízení. Za jeho mateřský jazyk považuje matka češtinu, ovládá také angličtinu na úrovni rodilého mluvčího, a polština je v současné době na pasivní úrovni.

Získání bilingvismu

Syn se narodil ve Velké Británii. Matka s otcem na syna hovořili svými rodnými jazyky, nicméně velký vliv prostředí, a to, že rodiče a nevlastní sestra spolu mezi sebou hovořili anglicky, matka uvádí toto: *“Mě osobně se zdá nejsnadnější ta angličtina. I pro syna vlastně se mi zdálo, že když byl opravdu menší, tak že se mu angličtinou mluvilo mnohem lépe“*.

Bilingvismus přirozený

Dále respondentka uvádí: *„Hmm, začal tak nějak souběžně angličtinu s češtinou, ale bylo období, kdy preferoval více tu angličtinu“*.

Bilingvismus umělý, neboli školní

Dcera hovoří polsky i anglicky na stejné úrovni. Angličtina se začala rozvíjet zejména od počátku navštěvování předškolního zařízení a následně školy. (informace získané v rámci pozorování v rodině v minulosti – rok 2017)

Prostředí výchovy

V zemi jednoho z rodičů

V současné době matka vychovává syna s novým partnerem v České republice. *„Tak teď už žiji v České republice, v Holešově, v nevelkém městě. Už žiji s partnerem novým ale, a mám dvě děti“*.

V zemi třetí kultury

Syn nadále navštěvuje otce ve Velké Británii, kde komunikuje anglicky s novou rodinou svého otce. Anglicky hovoří syn s otcem i prostřednictvím aplikace skype. *„Tak s prvním partnerem, s kterým mám toho staršího syna, jsme žili v Anglii, kde jsme se seznámili. Partner byl původem z Polska, takže u nás se mluvilo třemi jazyky v rodině – češtinou, polštinou a angličtinou.“*

Úroveň jazyků

Individuální bilingvismus

Čeština je pro syna mateřským jazykem. Anglicky hovoří na úrovni rodilého mluvčího. Polština je v současné době spíše na pasivní úrovni. *„My mezi sebou se Sašou mluvíme česky,*

a někdy do toho přimícháme něco anglicky. Většinou to probíhá i tak, že my rádi sledujeme filmy a pohádky v původním znění, takže v angličtině.“

„Můj starší syn komunikuje dvěma jazyky s otcem. Většinou je to teda angličtina, i když tatínek je polák a do toho mluví vlastně i tou polštinou, ale ta je jakoby z těch tří jazyků, který ten syn ovládá nejslabší.“

Receptivní bilingvismus

Respondentka: *„No, snažím se tatínka trošku podporovat v tom, aby tu polštinu víc používal, aby potom případně když jedeme do Polska, aby byl Saša vlastně schopný tou polštinou komunikovat se svojí rodinou.“*

Respondentka uvádí, že syn rozumí polsky vše, což se projevuje zejména při návštěvách rodiny v Polsku. Chlapec je schopen i překládat jednotlivá slova, což ocenili zejména prarodiče, kdy chlapec jednotlivá slova překládal z češtiny (nebo angličtiny) do polštiny. Nicméně komunikovat s prarodiči ve větách chlapec není schopen. Matka uvádí, že otec si je vědom toho, že polštinu užívá v komunikaci se synem méně, než tomu bylo v minulosti (uvádí, že důvodem je nová rodina, kdy partnerka se svou dcerou jsou angličanky, proto převažuje angličtina).

Využití jazyků

Anglický jazyk používá při komunikaci s rodinou v Anglii. Již při zápise si paní učitelka (vědoma jazykových dispozicí chlapce), vyzkoušela jeho možnosti. Chlapec byl schopen přeložit slova jí předložených, a sama považuje jeho multilingvismus za velkou výhodu pro budoucí školní docházku: *„Tak chtěla bych dodat, doufám že angličtina se nám neztratí, doufám že bude nadále jezdit za tatínkem a ten jazyk rozvíjet a udržovat, a že se mu to vlastně vrátí i v té škole, kterou bude příští rok navštěvovat, že to pro něj bude všechno jenom snazší a jednoduché.“*

Polština, jak bylo uvedeno výše je spíše dílčí překládání slov pro širší rodinu z Polska.

Pohled rodičů na multilingvismus

Rodiče považují multilingvismus chlapce za velkou výhodu, se kterou ho vychovávají již od malička. Matka považuje za škodu, že polština není na větší úrovni. Otec se podle ní snaží například při „skypování“ polsky hovořit, nicméně stále převažuje angličtina. (Výzkumník, toto může potvrdit z pozorování konverzace syna s otcem, prostřednictvím aplikace skype). Respondentka uvedla, že vliv prostředí, kde bývalý partner žije, je velmi silný. Matka také uvádí, že i když na syna hovoří svým mateřským jazykem, snaží se „udržovat“ i angličtinu : *„My mezi sebou se Sašou mluvíme česky, a někdy do toho přimícháme něco anglicky. Většinou to probíhá i tak, že my rádi sledujeme filmy a pohádky v původním znění, takže v angličtině.“*

Dalšími kroky, které uvádí jsou:

„Tak jedním z kroků je čtení vlastně v těch jazycích, které má, ale víceméně, potom tu gramatiku třeba toho druhého jazyka nechám až na školu. Lépe bych řekla podle svého názoru je zaměřit se na jeden jazyk, a potom k tomu postupně přidávat ty další.“

Respondentka by chtěla dosáhnout určité úrovně multilingvnosti: *„No na komunikační úrovni určitě, a preferovala bych svůj jazyk samozřejmě češtinu a angličtinu, aby to bylo gramaticky správně, aby dokázal sám psát bez problémů a bez chyb.“*

Tradice a kultura

Matka uvedla, že v rodině se snažili seznamovat své děti s tradicemi své země. (své i partnerovi).

Interkulturní manželství

Partneři spolu sice žili ve Velké Británii, nicméně respondentka neuvedla, že by rodina dodržovala tradice třetí země. Uvedla pouze zvyky české a polské. O tradicích v rodině se vyjádřila takto: *„jsou podobné, ale přesto jiné. Třeba bych uvedla příklad na Vánocích, kdy vlastně obojí slavíme 24tého, když jsme žili v Anglii, tak vlastně tam se slaví 25tého. Ale uvedla bych třeba příklad na jídle, kdy 24tého vlastně v Polsku se nejí žádné maso, takže my jsme vlastně kombinovali českou a polskou kuchyni. 24tého na Štědrý den, kdy jsme třeba jedli polskou polívku boršč. Je to jenom zeleninový vývar, s takovýma knedlíčkama plněnýma, houbama. A jako druhé jsem dělala náš bramborový salát a rybu, ale to mému bývalému partnerovi moc nechutnalo, takže jsme se drželi více toho polského.“*

RODINA 3 – rodinná anamnéza

Rodina žije v České republice v malém městě na východě Moravy. Rodiče společně vychovávají dvě děti ve věku 2 a 4 roky. Matka je původem z Polska, otec je Čech. Pro výchovu svých dětí si vybrali Českou republiku, kde měl otec již vybudované zázemí. Matka do doby, než se seznámili, cestovala po světě. Ve společné domácnosti žijí manželé pět let. Svě děti vychovávají v bilingvním prostředí polského a českého jazyka.

Rozhovor vedl výzkumník přímo v rodině (bylo tedy možné provést zároveň pozorování), v českém jazyce. Matka česky rozumí, a je schopna v českém jazyce komunikovat. Při rozhovoru byla více aktivní matka, otec se více věnoval dětem.

Získání bilingvismu

Obě děti se narodily v České republice. Rodiče na děti mluví svým mateřským jazykem – dodržují pravidlo OPOL (one person – one language).

Bilingvismus přirozený

Respondentka uvádí: *Já na holky mluvím polsky, Vojta česky.*“ Rodina má velmi silné pouto k Polsku, často jezdí na návštěvy rodiny. Velkou roli hrají v jejich životě prarodiče z obou stran. Respondent uvádí: *„ holky si často berou moji rodiče, bydlí kousek od nás “*, respondentka: *„moji rodiče se s holkama taky vidí často, jezdí k nám na svátky, nebo my do Polska“*.

Prostředí výchovy

V zemi jednoho z rodičů

Rodiče se rozhodli vychovávat děti v České republice. Respondent k tomu uvádí: *„když jsme se seznámili, tak jsme hned věděli, že budeme žít v Česku. Ania hodně cestovala, a nikde nebyla „doma“*. Rodina, jak bylo uvedeno výše, jezdí často k rodině do Polska. *„doted' jsme mohly jezdit často, protože jsem byla na mateřské, teď jsem znovu nastoupila do práce, tak už tak jezdit nebudem.“* *„ale to nevadí, protože moji rodiče jezdí často, když mají v práci volno“*.

Kontakt s rodinou v Polsku probíhá i pomocí videocallů: *„často skypujeme s mým bratrem, který žije ve Varšavě, a taky s mojí maminkou a babičkou“*.

Úroveň jazyků

Individuální bilingvismus

Děti hovoří oběma mateřskými jazyky svých rodičů na stejné úrovni. Respondent uvádí: *„když byla Anička menší, tak na mě někdy mluvila i polsky, myslím, že to bylo tím, že s maminkou trávila hodně času, a prostě, hned nepřepla“.*

Respondentka uvádí: *“ holky začaly dřív mluvit polsky, protože jsem s nimi byla na mateřské“.*

Rodiče se snaží děti seznamovat už od raného dětství s anglickým jazykem, což je způsobeno hlavně tím, že matka dlouho žila v zahraničí: *„já jsem chtěla, aby holky mluvily anglicky, třeba jsem jim četla knížky, nebo jsme se dívaly na televizi, na anglické pořady“.* Dále uvádí: *„já si pořád píšu anglicky s kamarády třeba z Nového Zélandu, nebo z Anglie, chceme tam i v létě jet na dovolenou“.* Z pozorování vyplynulo, že děti mají malou slovní zásobu anglických slov, zaspívají písničku anglicky, komunikace ale schopny nejsou.

Využití jazyků

Obě rodiny se stýkají velmi často, takže využití jazyků je jasné. Jelikož v současné době děti hovoří oběma jazyky na stejné úrovni, je komunikace s rodinou na obou stranách snadná. Manželé navíc ovládají mateřský jazyk toho druhého. Respondent k tomu uvádí: *„ze začátku se mi polština nezdála moc podobná, a moc jsem nerozuměl, teď už si povykládám i s tchánem a tchýní“.*

Respondentka uvádí: *„já jsem pracovala chvíli pro firmu, která překládala z češtiny do polštiny, s tím mi občas pomohl Vojta, protože já moc neumím gramatiku“.*

Pohled rodičů na dvojjazyčnost dětí

Kolik jazyků umíš, tolikrát jsi člověkem

Rodiče jsou si vědomi výhody, kterou jejich děti mají. Snaží se i, jak bylo uvedeno výše, děti seznámit s třetím jazykem, nenásilnou formou. Respondent uvádí: *„my prakticky pořád sledujeme filmy v angličtině, takže u nás ta angličtina je slyšet často“.*

Tradice v rodině

Interkulturní manželství

Tradice v České republice jsou podobné těm polským. I zde se projevuje silná vazba rodiny jak k Česku, tak Polsku. Respondent uvádí: „*U nás se vaří polsky i česky. Když jsme v Polsku, vždy přivezeme věci, které Ani chybí, a které chutnají i mě.*“ Respondentka: „*Na Svieta (Vánoce) jsme rádi Polsku, byli jsme tam i minulý rok. Máme rádi Lublin, i Wojta.*“

RODINA 4 – rodinná anamnéza

Rodina žije ve Velké Británii v malém městě na jihu Anglie. Všechny děti se zde narodily. Nejstarší dcera pochází z prvního manželství otce, prostřední dítě, taktéž dcera, pochází z prvního manželství matky, a nejmladší chlapec se narodil ze současného svazku.

Matka je původem angličanka, má ale také řecké kořeny. Řecky ale neumí, na děti hovoří svým mateřským jazykem angličtinou.

Otec je původem z Polska, ve Velké Británii žije 15 let. Při příchodu do Velké Británie, vůbec angličtinu neovládal, jazyk se naučil zde.

Dcera 14 – oba rodiče pocházejí z Polska, za mateřský jazyk považuje i polštinu i angličtinu.

Dcera 7 let – ovládá pouze mateřský jazyk své matky – angličtinu

Syn 2 roky – zatím malá slovní zásoba – v obou jazycích

Rozhovor probíhal s respondentem prostřednictvím videocallu pomocí aplikace skype, v anglickém jazyce. Rozhovor byl velmi krátký, respondent na položené otázky odpovídal jen velmi stručně. Jak sám uvedl, projevila se na něm únava z práce, kde nově nastoupil.

Získání bilingvismu***Bilingvismus přirozený***

V rodině se bilingvismus, jako mateřský jazyk obou rodičů projevuje hlavně na výchově nejmladšího člena rodiny: „*Já na syna hovořím většinou polsky, ale mluvím i anglicky. Většinou je to tak, když jsme všichni spolu doma. Louise mluví jen anglicky*“.

Bilingvismus umělý neboli školní

Nejstarší dcera se narodila ve Velké Británii, nicméně jelikož oba rodiče byli polské národnosti, s angličtinou se setkávala jen prostřednictvím médií, a později při docházce do předškolního zařízení. Rodina měla také velmi silnou polskou komunitu v místě bydliště, což zcela jistě nepřispělo k rozvoji angličtiny: „*bydleli jsme v Tunbridge Wells, a kolem nás bydleli sami poláci. Někteří byli naši kamarádi, se kterými jsme se navštěvovali*“. „*Olivka se naučila dobře mluvit ve školce, teď nejde poznat, že je původem polka*“.

Prostředí výchovy

V zemi jednoho z rodičů

Jelikož rodina žije ve Velké Británii, v domácnosti nejvíce zní anglický jazyk. Prostřední dcera má oba rodiče angličany, nejmladší syn je ovlivněn výchovou otce, který na něj mluví polsky, ale i anglicky (to bylo vyzorováno při rozhovoru s respondentem, kdy nejmladší syn byl přítomen u videocallu).

V zemi třetí kultury

V prvním manželství respondenta se doma hovořilo polsky. Nyní nejstarší dcera žije v domácnosti jen s matkou (mají s otce střídavou péči), a mezi sebou hovoří buď anglicky, nebo polsky: „*když je Olivka u mě, mluvíme spolu taky buď anglicky, nebo polsky. Záleží spíš na náladě*“.

Úroveň jazyků

Individuální bilingvismus

U nejmladšího chlapce výzkumník zaznamenal pozorováním užívání slov v polském, i anglickém jazyce. K tomu respondent uvádí: „*Ashtonek občas řekne slovo polsky, všechno mi ale rozumí. Snažím se, aby byl schopný mluvit anglicky i polsky.*“

Receptivní bilingvismus

Prostřední dcera začíná používat také slova z polštiny: „*Elyssa se snaží někdy říct slovo polsky, je to legrace, byl bych rád, kdyby se Louise i Ellysa naučily polsky. Zdá se mi, že Ellyse i Louise rozumí čím dál více, Louise se i sama začala učit polsky*“.

Využití jazyků

Oba jazyky, jak polština i angličtina v domácnosti jdou slyšet. Samozřejmě cílem je, aby děti byly schopné komunikovat s širší rodinou, která žije po celém světě (USA, Polsko). „*moje rodina sem čas od času přijede, ale nikdo neumí anglicky. Olivka, nebo já musíme překládat do angličtiny. Proto jsem rád, že se Louise učí polsky.*“

Pohled rodičů na dvojjazyčnost dětí

Respondent uvádí: „*Louise chce, aby Ashtonek mluvil polsky*“. Oba rodiče prosazují svůj mateřský jazyk, chtějí aby jejich děti byly schopné hovořit nejen jedním z nich.

Kolik jazyků umíš, tolikrát jsi člověkem

„*Já jsem Olivce dokonce koupil němčinu na videu, aby uměla další jazyk. Myslel jsem, že to pro ni bude jednodušší*“.

Tradice v rodině

V rodině se prolínají obě kultury. Vánoce se slaví obojí, jak polské, tak anglické. „*Já na Vánoce vždycky vařím polský boršč, a bigos, nakupujeme v polském obchodě*“.

Interkulturní manželství

Rodina se snaží každý rok o prázdninách jezdit do Polska, otec se snaží, aby rodina udržovala kontakty: „*snažím se aby moje děti mohly zažít co já v Polsku. Teď jsme byli o Vánocích v Polsku, a měli jsme moc sněhu, chci aby to moje děti mohly zažít každý rok*“.

6 SHRUTÍ VÝZKUMU

Výzkumný vzorek v této závěrečné práci měl společné to, že v rodinách se prolínají české a polské národnosti. Rodiny různě dlouhou dobu pobývaly ve Velké Británii nebo tam stále žijí. Všechny děti jsou vystaveny několika kulturám, jsou tedy bikulturní, a z každé kultury si berou, to co jim více vyhovuje. Bikulturnost tedy považují za výhodu. Nejvíce se to projevuje na slavení svátků či jídle.

Co se týká vícejazyčnosti (bilingvismu), tak z analýzy jednotlivých rodin plyne, že každá rodina preferuje jiný styl výchovy. U dětí ze smíšených manželství nejen, že je běžné, že jsou bilingvní, ale znalosti jejich jazyků mohou být na různých úrovních. Je to zřejmé u první rodiny, ve které se starší dcera narodila v Polsku a několik prvních let svého života zde vyrůstala, zatímco mladší syn se již narodil ve Velké Británii. Protože bilingvismu nabyly děti každý jinou formou, úroveň jazyka je u každého jiná. Na jejich schopnost komunikace v polském jazyce mělo, a stále má velký vliv prostředí, ve kterém žijí. Vliv prostředí na bilingvismus můžeme zaznamenat i u druhé rodiny. U syna by se dalo konstatovat, že je trojjazyčný, komunikuje plyně česky, anglicky a polský jazyk má na pasivní úrovni. Nicméně odborníci tvrdí, že i pasivní znalost jazyka je znalost, která může být snáze rozvíjena a jedná se tak o multilingvismus. Podobně je tomu i v ostatních rodinách.

V praktické části výzkumník věnoval podkapitolu mýtům o bilingvnosti. Z výzkumu je zřejmé, že některé mýty o bilingvismu jsou skutečně nepravdivé, a zůstanou tak pouze mýty. Např. ten, že děti, které byly vychovány bilingvně, budou vždy míchat jazyky. Ani jedno z dětí jazyky nemíchá, spíše jsme výzkumem zjistili, že je důležitá důslednost. Vzhledem k tomu, že matka v první rodině nebyla v komunikaci se synem v polském jazyce důsledná, tak on není schopen tímto jazykem komunikovat, pouze mu rozumí. Vzhledem k tomu, že rodina je v kontaktu s polskou částí rodiny, tak syn nejen, že je bilingvní, ale i bikulturní. U druhé rodiny se jedná o nedůslednost ze strany tatínka, který komunikuje se synem více anglicky než polsky. Ostatní rodiny jsou na tom podobně. Všechny děti, které již začaly školní docházku jazyky dokáží oddělit. Neprojevují se u nich ani žádné narušené komunikační schopnosti. Rodiče bilingvních dětí se snaží bilingvismus rozvíjet, a považují jej za výhodu. Jazyky mohou míchat mladší děti, které si zatím neuvědomují, že se ocitají v bilingvním, potažmo bikulturním prostředí.

Pokud rodiče chtějí, aby bylo jejich dítě bilingvní, měli by používat metodu OPOL (one parent, one language). Toto je pouze jedna z možností. Z výzkumu vyplynulo, že spíše než

používání jednoho jazyka, je důležité používat minoritní jazyk, aby jemu dítě bylo vystaveno co nejvíce. Majoritní jazyk bude posílen v momentě, kdy dítě nastoupí do předškolního zařízení a v této chvíli minoritní jazyk bude logicky potlačen.

Z výzkumu tedy plyne, že mezi nejdůležitější faktor, který ovlivňuje jazykové znalosti dětí je prostředí, ve kterém žijí. Děti se snaží přizpůsobit majoritnímu prostředí, a je tedy pouze na rodičích, do jaké míry budou prosazovat minoritní jazyk, který je důležitý pro komunikaci s rodinou, která žije v zahraničí. V případě kultury je tomu jinak, ne vždy musí majoritní kultura převažovat, většinou si rodiny, nebo spíše děti, berou z kultury to, co jim více vyhovuje. V rodině tak vzniká třetí kultura, která je namíchaná z kultur majoritních a minoritních.

ZÁVĚR

S bilingvismem a multilingvismem v rodinách se budeme v naší společnosti setkávat čím dál více. Je to trend naší doby, kdy vznikají rodiny a manželství, jejíž členové nepocházejí ze stejné země, a nepoužívají stejný mateřský jazyk. Nejen rodiny se s takovým jevem budou muset seznamovat, a učit se v jeho duchu žít, ale také naše instituce se mu budou muset více přizpůsobovat. Multikulturní výchova zatím není samostatným předmětem v českých školách, nicméně si myslím, že v budoucnu tomu bude jinak.

Hlavní cíl této bakalářské práce bylo vytvoření uceleného přehledu poznatků v oblasti vícejazyčné výchovy, vypracováním analýzy strategií této výchovy v jazykově smíšených rodinách a rozborem faktorů, které mohou úroveň jazykových znalostí dětí ovlivnit. Kapitoly bakalářské práce se rovnocenně věnují lingvistické otázce a otázce výchovy v rodinách.

V literatuře jsem na některé otázky nenalezla odpovědi, v tom mi pomohla empirická část mé práce. Spolupráce s rodinami byla pro mne osobně velkým přínosem. Rodiny, které byly výzkumným souborem byly velmi vstřícné a sdílné, ochotné se podělit se svými zkušenostmi s výchovou jejich dětí. Byla cítit také jakási hrdost rodičů, která plynula ze schopnosti jejich dětí, které na tom byly jazykově lépe, než oni sami. Celkově lze z výzkumu vyvodit, že se rodiny staví k dvojjazyčnosti svých dětí přirozeně a příliš se touto problematikou nezabývají. Stejně tak děti berou tuto situaci za zcela přirozenou.

Z celé práce lze vyvodit závěr, že vícejazyčná výchova dětí v jazykově smíšených rodinách je pro děti přínosem za předpokladu podpory okolí, důsledného dodržování zvolené strategie, přičemž významnou roli mají rodiče a jejich přínos. Tato práce jak již bylo uvedeno, zdůrazňuje nutnost multikulturní výchovy v celé naší společnosti, neboť společenské změny spojené s otevíráním hranic budou stále častěji ovlivňovat složení společnosti v naší zemi.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BARRON-HAUWAERT, Susan. *Language strategies for bilingual families*. Cromwell Press, 2004. ISBN 978-1-84769-575-8.

HARDING-ESCH, Edith; RILEY, Philip. *Bilingvní rodina*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-358-1.

JANIŠ, Kamil; KRAUS, Blahoslav; VACEK, Pavel. *Kapitoly ze základů pedagogiky*. Hradec Králové: GAUDEAMUS, 2008. ISBN 978-80-7041-371-5.

KANTOROVÁ, Jana a kol. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky*. Olomouc: Hanex, 2008. ISBN 978-80-7409-024-0.

KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie: narušení komunikační schopnosti, logopedická prevence, logopedická intervence v ČR, příklady praxe*. Praha: Grada, 2006. ISBN 978-80-247-1110-2

KRAUS, Blahoslav; POLÁČKOVÁ Věra et al. *Člověk, prostředí, výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

MORGENSTERNOVÁ, Monika; ŠULOVÁ, Lenka; SCHOLL, Lucie. *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. Praha: Wolters Kluver, 2011. ISBN 978-80-7357-678.

PELIKÁN, Jiří. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-7184-569-8.

PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ Eliška; MAREŠ Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. ISBN 80-8586-672-2.

PRŮCHA, Jan. *Dětská řeč a komunikace. Poznatky vývojové psycholingvistiky*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3181-0.

PRŮCHA, Jan. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-0-247-3069-1.

PRŮCHA, Jan. *Interkulturní psychologie : sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů*. Praha : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-280-5.

PRŮCHA, Jan. *Multikulturní výchova. Příručka (nejen) pro učitele*. Praha: Triton, 2011. ISBN 978-80-7387-502-2.

PRŮCHA, Jan. *Předškolní pedagogika: učebnice pro střední a vyšší odborné školy*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0495-4.

PRŮCHA, JAN. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-546-2

PRŮCHA, Jan. *Přehled pedagogiky*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-567-7.

ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin. Možnosti zachování a revitalizace*. Praha: SLON, 2009. ISBN 978-80-86429-83-0.

ŠTEFÁNIK, Jozef. *Individuálny a spoločenský bilingvizmus: zborník príspevkov z II. medzinárodného kolokvia o bilingvizme, konaného 10. a 11. júna 2004 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2005. ISBN 80-223-2110-9

ŠTEFÁNIK, Jozef. *Jeden člověk, dva jazyky. Dvojjazyčnost u dětí předsudky a skutečnost*. Bratislava: AEP, 2000. ISBN 80-8888-041-6.

ŠVARŤÍČEK, Roman; ŠEĐOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

Elektronické zdroje

ASOCIACE KLINICKÝCH LOGOPEDŮ ČR, 2019. [online] ©2019. [cit. 2019-04-22].

Dostupné z:

<http://www.klinikalogopedie.cz/index.php?pg=verejnost--co-je-to--vyvoj-reci>

ČERMÁK, I., MIOVSKÝ, M., 2000. *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí*. [online]. Brno, Boskovice: Scan, ©2000. [cit. 2019-03-20].

Dostupné z:

https://is.muni.cz/el/1423/jaro2007/PSY118/Kvalitativ_pristupy.pdf

Doskočilová, K., 2005. *Co je to bilingvismus?* [online] ©2005. [cit. 2019-04-22].

Dostupné z:

<http://ruce.cz/clanky/46-co-je-to-bilingvismus>

GROSJEAN, F., 2016. [online] ©2016. [cit. 2019-04-15].

Dostupné z:

<https://www.bilingvni-vychova.com/francois-grosjean-myty-o-bilingvismu/>

JAZYK A ŘEČ, JAZYKOVĚDA A JEJÍ DISCIPLÍNY, 2010. [online] ©2010. [cit. 2019-04-22].

Dostupné z:

<http://cestina09.blog.cz/1003/jazyk-a-rec-jazykoveda-a-jeji-discipliny>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY, 2017. MŠMT: Společný evropský rámec pro jazyky. [online]. MŠMT, ©2015. [cit. 2019-04-22].

Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/spolecny-evropsky-referencni-ramec-pro-jazyky>

MULTIKULTURALISMUS, 2019. [online] ©2019. [cit. 2019-04-15]

Dostupné z:

<https://www.varianty.cz/slovnicek-pojmu/26-multikulturalismus>

PARADOWSKI, M., 2010. *The Benefits of Multilingualism*. [online]. [cit. 2019-04-15]

Dostupné z:

<http://www.multilingualliving.com/2010/05/01/the-benefits-of-multilingualism-full-article/>

RUTH HILL, U., Cottrell BAKER, A., 1996. *Adult third culture kids*. [online]. Aletheia Publication, ©1996 [cit. 2019-03-20].

Dostupné z:

https://www.researchgate.net/profile/Ann_Cottrell/publication/319289838_Adult_Third_Culture_Kids/links/59a08fa8a6fdcc1a31483968/Adult-Third-Culture-Kids.pdf

SEZNAM ZKRATEK

č. - Číslo

MŠ - Mateřská škola

IQ - Inteligentní koeficient

Např. - Například

OPOL - (One person – one language, tj. jedna osoba – jeden jazyk)

Příp. - Případně

SES - Socioekonomický status

SERR - Společný evropský referenční rámec pro jazyky (SERR)

ZŠ - Základní škola

SEZNAM OBRÁZKŮ

Průřezová témata českého kurikula

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 : Vývoj slovní zásoby

Tabulka 2: Edukační prostředí

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I Společný evropský referenční rámec pro jazyky (SERR)

Příloha P II Slovník cizích pojmů

Příloha P III Seznam okruhů k rozhovorům

P IV Rozhovor – rodina 2

Společný evropský referenční rámec pro jazyky (SERR)

„Společný evropský referenční rámec pro jazyky, v angličtině Common European Framework of Reference (CEFR), je dokument vytvořený Radou Evropy (Council of Europe), ve kterém jsou popsány 3 úrovně cizího jazyka, které se dále člení na 6 stupňů známé jako A1, A2, B1, B2, C1, C2. Jednotlivé stupně (jazykové úrovně) vyhodnocují a popisují jazykové kompetence, tj. míru zvládnutí cizího jazyka, ve 3 oblastech: porozumění, mluvení a psaní.

Rámec se používá na celém světě a slouží jako mezinárodní klasifikace jazykových dovedností studenta. V České republice je rámec používán jako obecný základ při tvorbě Rámcových vzdělávacích programů (RVP), které stanovují povinné a minimální očekávané výstupy v cizích jazycích na základních a středních školách včetně gymnázií.“

ZDROJ: <https://www.cambridgeenglish.org/cz/exams-and-tests/cefr/>

PŘÍLOHA P II - SLOVNÍK CIZÍCH POJMŮ

Bikulturní jedinec - jedinec, který v sobě nese dvě odlišné kultury.

Bilingvní rodina - jedná se o lingvisticky smíšenou rodinu.

Bilingvismus - schopnost komunikovat dvěma jazyky. Rozdělení bilingvismu je mnoho, více v kapitole jedna této práce.

Edukace - (původem z latiny jako educatio či educare) vyjadřuje širě chápaný proces výchovy a vzdělávání.

Enkulturační proces - neukončený životní proces, během něhož se jedinec stává součástí společnosti, jejíž kulturu přejímá.

Identita - prožívání toho, čím je jedinec v lidském společenství.

Imigrant jedinec, který opustil svou zemi, aby se usadil v jiné.

Komunikační kompetence - komunikace je základním nástrojem lidského dorozumívání. Jedná se tedy o verbální i neverbální projev.

Lingvistika - jazykověda, zkoumající přirozený jazyk.

Mateřský jazyk - jazyk, který dítě přejímá od rodičů. Může se jednat o více než jeden jazyk.

Migrant - osoba, která se přestěhuje do jiné země z důvodu zaměstnání, bezpečnosti či lepšího života.

Multilingvismus - schopnost komunikovat více než dvěma jazyky.

Multikulturní výchova - edukační činnost zaměřená na to, aby učila lidi z různých etnik, národů, rasových a náboženských skupin žít spolu, vzájemně se respektovat a spolupracovat.

Socioekonomické postavení rodičů socioekonomický status rodičů (SES).

Individuální bilingvismus - („individual bilingualism“), schopnost jednotlivce užívat dva jazyky.

Receptivní bilingvismus - („receptive bilingualism“), pasivní bilingvismus, je to druh bilingvismu, kdy je jedinec schopný rozumět v druhém jazyce, ale hovořit sám v něm nedokáže

PŘÍLOHA P III - SEZNAM OKRUHŮ K ROZHOVORŮM

➤ **Základní popis rodiny**

Popište v jaké zemi žijete. V jakém městě či vesnici žijete? Jste tam spokojeni? Kolik máte dětí? Jaký je věk dětí? Z jakého důvodu se ve Vaší rodině prolíná několik jazyků?.

➤ **Komunikace v rodině**

Jaký jazyk je Váš mateřský? Jakým jazykem doma hovoříte? V jakých situacích používáte jazyk matky (otce)? Máte ještě jiný komunikační jazyk? Který jazyk preferují děti a proč? Ovládáte mateřský jazyk svého partnera? Ovládá partner Váš mateřský jazyk? Pokud ano, mluvíte na své děti i jazykem svého partnera? Pokud ne, jak se dorozumíváte s rodinou svého partnera, stýkáte se?

➤ **Jazyková komunikace dětí**

Který z vašich jazyků ovládá, nebo ovládají Vaše děti lépe? A proč? V případě, že ovládá jeden jazyk hůře, vadí Vám to? Jak by jste chtěli, aby děti zvládali všechny jazyky? Pouze komunikačně? I gramaticky apod.? Co pro to děláte? Myslíte si, že je vícejazyčnost pro Vaše děti výhodou?

- pokud ano, proč?

➤ **Slavení svátků, tradice**

Znáte dobře rodinu a zemi, ve které vyrůstal Váš partner? Jsou kultury a zvyky Vaší rodné země podobné těm partnerovým? Dodržujete je?

➤ **Společnost**

Jak vnímá Vaše okolí, že mluvíte více jazyky, případně, že pocházíte z jiné země? Jaké máte zkušenosti? Spíše pozitivní, nebo negativní? Pokud Vaše děti navštěvují nějaké školní zařízení, jak si myslíte, že je zde bilingvismus vašich dětí vnímán?

Chcete něco dodat?

PŘÍLOHA P IV: ROZHOVOR RODINA 2

Poznámky výzkumníka:

Rozhovor probíhal v měsíci lednu 2019. Rozhovor výzkumník vedl přes aplikaci skype. Respondentkou byla matka.

Výzkumník: „Tak, na začátek bych Vás chtěla poprosit, jestli můžete jenom říct, že souhlasíte s nahráváním rozhovoru k bakalářské práci Vícejazyčná výchova dítěte“

Respondentka: „Ano, souhlasím“

Výzkumník: „Tento souhlas můžete vzít kdykoliv zpět. Taktéž si kdykoliv během rozhovoru můžete svou účast na výzkumu rozmyslet. Pokud Vám položím otázku, na kterou nechcete odpovědět, tak mi to řekněte, posuneme se k další otázce či zcela jinému tématu.“

Respondentka: „OK.“

Výzkumník: „Tak, já Vám položím první otázku, v jaké zemi žijete, nebo v jakém městě, či vesnici?“

Respondentka: „Tak teď už žiji v České republice, v Holešově, v nevelkém městě. Už žiji s partnerem novým ale, a mám dvě děti.“

Výzkumník: „A jste spokojeni v tom městě kde žijete?“

Respondentka: „Ano, jsme, velmi“.

Výzkumník: „A kolik let mají Vaše děti?“

Respondentka: „Jedno má šest a půl a druhé má jeden měsíc“.

Výzkumník: „Jestli mi můžete říct, z jakého důvodu se ve Vaší rodině prolíná několik jazyků?“

Respondentka: „„Tak s prvním partnerem, s kterým mám toho staršího syna, jsme žili v Anglii, kde jsme se seznámili. Partner byl původem z Polska, takže u nás se mluvilo třemi jazyky v rodině – češtinou, polštinou a angličtinou. Pořád se u nás mluví více jazyky, protože starší syn, pořád jezdí navštěvovat svého otce do Anglie, který tam zůstal, a navíc spolu komunikují přes aplikaci skype, takže u nás pořád zní ten cizí jazyk.. v domácnosti prakticky na každodenním,....,v každodenním životě.“

Výzkumník: „A jakými jazyky tedy jazyky doma všemi hovoříte?“

Respondentka: „My mezi sebou se Sašou mluvíme česky, a někdy do toho přimícháme něco anglicky. Většinou to probíhá i tak, že my rádi sledujeme filmy a pohádky v původním znění, takže v angličtině.“

Výzkumník: „A v jakém jazyce komunikuje třeba Váš starší syn s otcem?“

Respondentka: „Můj starší syn komunikuje dvěma jazyky s otcem. Většinou je to teda angličtina, i když tatínek je polák a do toho mluví vlastně i tou polštinou, ale ta je jakoby z těch tří jazyků, který ten syn ovládá nejslabší.“

Výzkumník: „A který jazyk se Vám zdá osobně snadnější?“

Respondentka: „Mě osobně se zdá nejsnadnější ta angličtina. I pro syna vlastně se mi zdálo, že když byl opravdu menší, tak že se mu angličtinou mluvilo mnohem lépe.“

Výzkumník: „A vy ovládáte mateřský jazyk Vašeho bývalého partnera?“

Respondentka: „Ano ovládám, i jsem vlastně mluvila s jeho rodinou. Bylo to jak kdyby taková nutnost. Ona čeština a polština jsou si jazyky velmi podobné.“

Výzkumník: „A Váš bývalý partner Váš mateřský jazyk také ovládá?“

Respondentka: „Ne, neovládá, pouze jenom nějaká slova, ale plynule nemluví.“

Výzkumník: „A vy mluvíte na Vaše děti jazykem Vašeho bývalého partnera?“

Respondentka: „No, nemluví, ale spíš něco tak z legrace občas něco přimísíme do jazyka.“

Výzkumník: „A s nějakou bližší rodinou Vašeho bývalého partnera se stýkáte, nebo jste v nějakém kontaktu?“

Respondentka: „Ano, stýkáme se se sourozenci, stýkáme se i s další rodinou s babičkou, s dědečkem a s tetami v Polsku, byli jsme je i navštívit. I se samotným tatínkem se vlastně nadále stýkáme, máme velmi dobré vztahy. Mezi sebou hovoříme anglicky, a občas něco i polsky.“

Výzkumník: „A myslíte, že je těžší vychovávat dítě v multilingvním prostředí?“

Respondentka: „Není, je to úplně přirozené že každý rodič na dítě mluví svým jazykem, a to dítě úplně přirozeně na to reaguje, a odpovídá vlastně v jazyce toho rodiče, kterým jazykem je na něj zrovna hovořeno.“

Výzkumník: „A který z těch jazyků ovládá Vaše dítě lépe?“

Respondentka: „Tak protože už vlastně nežijeme v Anglii, kde ta angličtina na nás působila v tom prostředí, tak tím, že žijeme v Česku, a tady tráví největší část roku, tak rozhodně česky. V závěsu na tom je angličtina, která je na vynikající úrovni, a potom asi nejslabší, jak už jsem řekla, je ta polština, která se používá nejmíň.“

Výzkumník: „A vadí Vám to, že třeba tu polštinu ovládá hůře?“

Respondentka: „No, snažím se tatínka trošku podporovat v tom, aby tu polštinu víc používal, aby potom případně když jedeme do Polska, aby byl Saša vlastně schopný tou polštinou komunikovat se svojí rodinou.“

Výzkumník: „A jak byste chtěla aby Váš syn zvládal všechny jazyky?“

Respondentka: „No na komunikační úrovni určitě, a preferovala bych svůj jazyk samozřejmě češtinu a angličtinu, aby to bylo gramaticky správně, aby dokázal sám psát bez problémů a bez chyb.“

Výzkumník: „A děláte pro to nějaké kroky, aby ovládal všechny ty jazyky?“

Respondentka: „Tak jedním z kroků je čtení vlastně v těch jazycích, které má, ale víceméně, potom tu gramatiku třeba toho druhého jazyka nechám až na školu. Lépe bych řekla podle svého názoru je zaměřit se na jeden jazyk, a potom k tomu postupně přidávat ty další.“

Výzkumník: „A kterým jazykem začal Váš syn dříve mluvit?“

Respondentka: „Hmm, začal tak nějak souběžně angličtinu s češtinou, ale bylo období, kdy preferoval více tu angličtinu.“

Výzkumník: „A myslíte si, že pro Vašeho syna je vícejazyčnost výhodou?“

Respondentka: „Určitě, vnímám to i z reakcí svého okolí.“

Výzkumník: „A teďka něco k té kultuře. Chtěla jsem se Vás zeptat, jestli jsou kulturní zvyky ve Vaší rodné zemi podobné těm v zemi Vašeho bývalého partnera.“

Respondentka: „.Hmm podobné...jsou podobné, ale přesto jiné. Třeba bych uvedla příklad na Vánocích, kdy vlastně obojí slavíme 24tého, když jsme žili v Anglii, tak vlastně tam se slaví 25tého. Ale uvedla bych třeba příklad na jídle, kdy 24tého vlastně v Polsku se nejí žádné maso, takže my jsme vlastně kombinovali českou a polskou kuchyni. 24tého na Štědrý den, kdy jsme třeba jedli polskou polívku boršč. Je to jenom zeleninový vývar, s takovými knedlíčkama plněnými, houbama. A jako druhé jsem dělala náš bramborový salát a rybu, ale to mému bývalému partnerovi moc nechutnalo, takže jsme se drželi více toho polského.“

Výzkumník: „A dodržujete nějaké polské tradice?“

Respondentka: „Ne, v současné době určitě ne.“

Výzkumník: „A jste třeba ve styku i s nějakými jiným rodinami polskými, a mluvíte s nimi třeba polsky, slavíte nějaké svátky?“

Respondentka: „Ano, je tady jedna rodina se kterou se stýkáme, maminka je vlastně polka, je to kamarádka mého bývalého partnera. A když jsme žili v Anglii, tak jsme se stýkali třeba s rodinami které byly polské, nebo to byly různé kombinace, třeba angličan – čech, a tak dále.“

Výzkumník: „A jak vnímá Vaše okolí, že mluvíte více jazyky, tedy hlavně Váš syn?“

Respondentka: „Máme velmi pozitivní reakce, každý se diví, že to malé dítě dokáže mluvit souběžně třemi jazyky a považují to všichni jako velkou výhodu.“

Výzkumník: „A setkala jste se třeba někdy s nějakou negativní reakcí?“

Respondentka: „Ne, díky bohu, v žádné zemi nikdy žádná negativní reakce, vždycky pozitivní.“

Výzkumník: „A Váš syn navštěvuje předpokládám předškolní zařízení, a jak myslíte, že je zde jeho bilingvismus vnímán?“

Respondentka: „Velmi pozitivně, paní učitelky, vlastně on chodí do školky, tak zkoušely i jak mluví anglicky, ale můj syn s nimi moc komunikovat v jiném jazyce nechce, a nechce se předvádět, a stydí se i. A asi je to pro něho dost nepřírozené, když se ho takhle zeptají z ničeho nic. On spíš ten jazyk používá prostě v tom přirozeném prostředí, kde zrovna je.“

Výzkumník: „A chcete ještě něco dodat k tomu, něco co považujete za důležité?“

Respondentka: „Tak chtěla bych dodat, doufám že angličtina se nám neztratí, doufám že bude nadále jezdit za tatínkem a ten jazyk rozvíjet a udržovat, a že se mu to vlastně vrátí i v té škole, kterou bude příští rok navštěvovat, že to pro něj bude všechno jenom snazší a jednoduché.“

Výzkumník: „Já Vám moc děkuji za rozhovor.“

Respondentka: „Prosím a děkuju“.

